

SÜLI ATTILA

A HONVÉDSÉG SZERVEZÉSE ERDÉLYBEN 1848 NYARÁN ÉS ŐSZÉN

Három évtizeddel ezelőtt jelent meg Urbán Aladár kötete, mely az első 10 honvédszászlóalj szervezésének és hadműveleti területre indításának kitűnő összefoglalása.¹ Ez a munka azonban nem tárgyalja a honvédség szervezésének erdélyi történetét, így dolgozatunk a fentebb említett hiányt próbálja meg pótolni.

Már a XIX. század végén megjelentek azok a visszaemlékezések, melyek megkísérelték egy-egy erdélyi alakulat történetének részleges feldolgozását.² Noha az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc erdélyi történetéről számtalan emlékirat, részleges és összefoglaló feldolgozás jelent meg, azonban a hadjáratokban résztvevő seregtestek szervezésének és történetének kérdései még rengeteg tennivalót adnak a történészek számára.

Előzmények

A Batthyány-kormány már a megalakulásakor kevesellte a rendelkezésre álló haderőt, ezért az 1848. évi XXII. törvénycikk megfogalmazásait felhasználva megteremtette az önkéntes honvédszászlóaljak szervezésének feltételeit. Erre ösztönzőleg hatott a horvát és szerb veszély miatt kialakult feszült helyzet.³ 1848. április 29-én a pesti Radical Körben az erdélyi küldöttség tiszteletére tartott lakomán br. Wesselényi Miklós mondta el a fegyverkezésre felszólító híres beszédét. Másnap az ugyanitt tartott közgyűlésen az egykori székely határőrhadnagy, Gál Sándor javasolta az önkéntes honvédszászlóaljak szervezését.⁴ Május 16-án jelent meg az Országos Nemzetőrségi Haditanács kiáltványa, mely bejelentette egy 10000 fős ren-

1 Urbán, 1973.

2 Alakulat történetnek számító visszaemlékezések: Szöllőssy, 1897., Wass, 1876. és Szigethy, 1868.

3 A honvédszászlóaljak szervezésén túl a másik kézenfekvő megoldás az idegen tartományokban állomásozó magyar kiegészítési alakulatok hazavezénylése volt. Ez azonban csak részben és igen vontatottan valósult meg.

4 Urbán, 1973. 225–227. p.

des nemzetőrség toborzásának megkezdését. A kiáltvány azt is közölte, hogy az önkéntesek szolgálati ideje 3 év, és felszólította a seregszolgálati tiszteket a jelentkezésre. A zászlóaljok kiképzése és irányítása a többi soralakulattal megegyező lesz. Noha az új alakulatok betagolása a nemzetőrség szervezetébe történt, annak eltérő jellege a kor embere előtt is egyértelmű volt, hiszen a toborzáskor a nemzetőrségi cenzust nem alkalmazták. Az új alakulatok tagjait rövidesen honvédeknek nevezték.⁵ Az új zászlóaljakat eredetileg 1094 főnek tervezték. A tisztkart 1 őrnagy, 1 segédtiszt, hat században századonként egy százados és egy főhadnagy, 2 hadnagy, az altisztkart 2 őrmester, 12 tizedes, 2 dobos és egy ács alkotta. Egy század 160 honvédből állt. A zászlóaljakhoz tartozott még 1 fő és 1 alorvos, egy számvevő segéd és két zászlós.⁶

Erdélyben az unió kimondásakor a kormány számottevő fegyveres erővel nem rendelkezett. Noha a városokban a nemzetőrség szervezése már áprilisban megindult, a délvidéki harcok bebizonyították, hogy a nemzetőrség állandó harctéri alkalmazásra nem alkalmas. Ráadásul csak a magyar lakta városok és vidékek, valamint a székely székely nemzetőrségei voltak hűségesekek a kormányhoz.⁷ Az erdélyi Főkormánysház (Gubernium) legfeljebb a nagyfejedelemség területén állomásozó császári–királyi alakulatok ellátásában, valamint a katonai és polgári intézmények közötti kapcsolattartásban játszott szerepet. A katonai ügyek többségét a Nagyszebenben székelő főhadparancsnokság (Generalkommando) intézte. 1848 júniusában az Erdélyben állomásozó soralakulatok a következők voltak:

Gyalogság:

- 31. Leiningen gyalogsezered 3 zászlóalja
- Uracca gránátos zászlóalj
- 41. Sivkovich gyalogsezered 1 zászlóalja
- 51. Károly Ferdinánd gyalogsezered 3 zászlóalja
- 55. Bianchi gyalogsezered 2 zászlóalja
- 62. Turszky gyalogsezered 3 zászlóalja
- A két román gyalogos határőresezered (16–17.) egyenként két–két zászlóaljjal
- A két székely gyalogos határőresezered (14–15.) egyenként két–két zászlóaljjal

⁵ Uo. 231–236. p.

⁶ Uo. 228–231. p.

⁷ A témáról bővebben: *Süli Attila*: A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848 nyarán és őszén. In: HK 113. (2000) 3. sz. 605–630. p.

Lovasság:

- 5. Savoyai Eugen herceg nevét viselő dragonyosezred 6 százada
- 3. Ferdinánd Miksa főherceg könnyűlovas-ezred 8 százada (svalizserek)
- A 11. (székely) huszárezred, melyből két század román kiegészítésű volt

Tábori tüzérség:

- 2 db 6 fontos és egy 3 fontos üteg, összesen 18 ágyú.⁸

A fentiekből egyértelműen kiderül, hogy a csapatok többsége — leszámítva a két székely gyalog és a székely huszárezred 3 osztályát — idegen (osztrák, cseh, morva, lengyel, ukrán) és román kiegészítésű volt. Noha az erdélyi főhadparancsnokságot az uralkodó június 10-én utasította a magyar minisztérium rendelkezéseinek teljesítésére, a katonai hatóságok együttműködési szándéka kétséges volt. A parancsnokok többsége az uralkodó iránti feltétlen hűség és a birodalmi egység szellemében nevelkedtek, és eleve rossz szemmel nézték a magyar önállósodási törekvéseket.⁹ Ennek első megnyilvánulása május végén történt, amikor a magyar kormány a szerb veszély miatt Szeged körül katonai tábort kívánt létrehozni, és ehhez az erdélyi sorkatonaság felét is ki akarta hozni Erdélyből. Anton Puchner báró, altábornagy, mint erdélyi főhadparancsnok a kérést május 28-án kereken elutasította. A június 6-án tartott minisztertanácsi ülésen a kormány a következő határozatot hozta: „Parancsolja egyszersmind meg a nádor mint a királynak mármost Erdélyre nézve is teljhatalmú helytartója báró Puchner főhadai kormányzónak, hogy jövődre nézve minden katonai rendelkezésekre nézve a magyar hadügyi minisztertől függ — a fennérintett körülmények miatt pedig az egész Erdélyben létező katonaság felét Magyarországra tüstént küldje ki.”¹⁰

A honvédség szervezése Erdélyben június elejétől július közepéig

Az erdélyi önkéntes nemzetőrség (honvédség) szervezése június elején indult meg. A *Kolozsvári Híradó* június elseji számában gr. Bethlen Olivér¹¹ egy önkéntes se-

⁸ Heydte, 1863. 109. p., Kovács 1979. 21–22. p.

⁹ Hermann, 1998. 10. p.

¹⁰ F. Kiss, 1989. 54. p., Urbán, 1980. 405–407. p.

¹¹ Gr. Bethlen Olivér (1826–1892) középirtokos, főnemesi származású, elvégezte a bécsi hadmérnöki akadémiát. Kilépett hadnagy. 1848. július 19-től főhadnagy a 10. honvédszászlóaljnál, augusztus 3-án áthelyezték a 11. honvédszászlóaljhoz. Bona, 1987. 111. p.

reg megalakítására szólított fel, Kolozsvár központtal.¹² A felhívás sikerrel járt, június 12-ig mintegy 140 önkéntes jelentkezett.¹³

Bethlen akciójával egyidőben dolgozta ki a magyar kormány a honvédség erdélyi szervezésének alapelveit. Ehhez a jogalapot az nyújtotta, hogy az uralkodó május 25-én kiterjesztette a nádor hatáskörét Erdélyre is.¹⁴ Ekkor már javában folyt az első tíz honvédszászlóalj szervezése, melyekhez Erdélyben még négyet akartak szervezni. István főherceg nádor június 8-án rendeletben határozta meg a 4 honvédszászlóalj székhelyeit (Kolozsvár, Marosvásárhely, Déva, Fogaras), valamint toborzási helyeit. (Kolozsvár, Dés, Nagyenyed, Torda, Déva, Marosvásárhely, Udvarhely, Csíksolymó, Kézdivásárhely, Brassó.)¹⁵ Nehezítette viszont a toborzást, hogy több városban nem volt hadfogadó hely, ezért intézkedni kellett az ezekben jelentkező önkéntesek fogadásáról is. Az egyes hadfogadóknál nem volt elegendő pénz, így sokszor nem tudták kifizetni a foglalt sem. A toborzás június 15-én kezdődött meg, a következő helyeken: Kolozsvár, Torda, Dés, Nagyenyed, Déva, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely, Marosvásárhely és Csíksolymó. A főkormányzók kérte Puchnert, hogy ezen helyekre összesen 10, magyarul is beszélő tisztet nevezzen ki. Teleki József gróf, kormányzó rendeletet küldött gr. Bély György alkincstartóhoz is, hogy a költségek fedezésére 50 ezer forintot különítsen el, a törvényhatóságok lakóit pedig adakozásra szólította fel.¹⁶ Az erdélyi főhadparancsnoksághoz Mészáros Lázár hadügyminiszter is rendeletet intézett. Ebben közölte, hogy a 4 erdélyi honvédszászlóalj a magyarországiak mintájára fog szerveződni. A szervezés koordinálására Kolozsváron egy bizottmányt fog felállítani, mely a működéséhez a minisztériumtól kapja pénzt. A leendő honvédek beavatását még a hadfogadó helyeken el kell végezni, innen 30–40 fős csoportokban kell elszállítani a zászlóaljak székhelyeire.¹⁷ Az említett bizottmány élére 1848. június 20-án

¹² *Jakab*, 1880. 261. p.

¹³ *Uo.* 262. p.

¹⁴ *Urbán*, 1986. 288. p.

¹⁵ *Jakab*, 1880. 262. p., *Urbán*, 1999. I. k. 612. sz. István fhg. nádor levele gr. Teleki József kormányzóhoz. Buda, 1848. június 8.

¹⁶ *Urbán*, 1999. I. k. 648. sz. Teleki József gr. kormányzó levele a miniszterelnökhöz. Kolozsvár, 1848. június 15. A gubernium számára azonban több dolog nem volt egyértelmű: Hol történik a kiképzés? A 8 Ft foglalóba az élelmezés költségei beleszámítanak-e? A ruházatot és fegyvert ki fogja biztosítani? Az anyaországi honvédszászlóaljakra vonatkozó szabályok az erdélyiekre alkalmazhatóak-e?

¹⁷ *Uo.* 652. sz. Mészáros Lázár hadügyminiszter levele Puchnernek. Pest, 1848. június 15. A levélben foglaltakat a nádor 1848. június 26-án ismertette Teleki kormányzóval. *Urbán*, 1999. I. k. 653. sz.

Dobay Károly székely határőr ezredest¹⁸ nevezte ki a miniszterelnök, és ezen lépéséről 8 nap múlva a gubernátort is értesítette.¹⁹ Dobay kinevezésére azért is szükség volt, mert a honvédszászlóaljak kiképzését, felszerelését és ellátását koordinálni kellett. Az anyaországban erre a célra Batthyány ugyan létrehozta a honvéd főparancsnokságot, azonban kétséges volt, hogy az Erdélyben hatékonyan tud a működni, ezért indokolt volt egy a helyi viszonyokat jól ismerő magas rangú, tekintéllyel bíró katonatiszt megbízása a feladattal.²⁰ Az új zászlóaljakhoz jelentkező tisztekről a kormányzó kimutatást készített, mely tartalmazta, hogy az illető korábban melyik soralakulatnál szolgált, milyen rangban és hány évig.²¹

Az önkéntes zászlóaljak szervezését br. Vay Miklósnak erdélyi királyi biztossá történő kinevezésével is elő akarták segíteni. Ezért mind a főkormányiszéket, mind a főhadparancsnokságot alárendelték.²² Így elvben a királyi biztos az Erdélyben átlomásozó császári–királyi soralakulatok és azok készletei fölött is rendelkezett. Ez azonban a gyakorlatban alig érvényesült, mert a főhadparancsnokság nem szívesen bocsátotta a gyulafehérvári várban raktározott fegyverzeti és felszerelési eszközeit az új zászlóaljak rendelkezésére. Június 30-án a kormány rendeletet intézett a királyi biztoshoz, melyből kiderül, hogy az önkéntes zászlóaljakat az anyaországi honvédszászlóaljakhoz hasonlóan szerb–magyar konfliktusban akarták bevetni.²³

A toborzás irányítására gr. Teleki József kormányzó háromtagú bizottságot állított fel (június 20.), gr. Mikes János, br. Splényi Mihály²⁴ és Pataki József részvételével.²⁵

18 Dobay Károly. (1790–?) Ezredes, a 15. (második székely) határőrezred parancsnoka. 1848 júliusától az Erdélyben alakuló zászlóaljak parancsnoka Kolozsvárott. Október 16-án az agyagfalvi gyűlésen a székely tábor parancsnokhelyettesévé választották, október 27-én honvéd tábornokká nevezték ki. *Bona*, 1987. 356–357. p.

19 Dobay kinevezése: *Urbán*, 1999. I. k. 740. sz., Pest, 1848. június 20., uo. 729. sz. A miniszterelnök levele Teleki kormányzóhoz. Pest, 1848. június 28.

20 *Hermann*, 1998. 37. p.

21 Erre még június 16-án kötelezte rendeletben a nádor a gubernátort. *Urbán*, 1999. I. k. 653. sz.

22 Bm. cln. 366. Vay kinevezése, 1848. június 19., Vay. I., Bm. cln. 426, 427. Szemere levele gr. Teleki Józsefnek, 1848. június 22., *Szűcs*, 1972. 147. p.

23 Vay, 2.

24 Nemzetőr őrnagy (1804–1849), kilépett százados, (11. huszárezred), és megyei főszolgabíró. 1848. október 30-tól őrnagy a Kolozs megyei nemzetőrségnél. Kolrában halt meg. *Bona*, 1987. 295. p.

25 *Jakab*, 1880. 262. p.

A toborzás költségeit egyrészt a kormány, másrészt az önkéntes felajánlkozások révén teremtették elő.²⁶ A begyűjtött arany és ezüstkészletek ellensúlyozására bankjegyeket bocsátott ki a pénzügyminisztérium.²⁷ Június 24-én Mészáros hadügyminiszter utasította Puchner főhadparancsnokot a honvédtoborzás támogatására. Ígéretet tett 40 ezer Ft elküldésére is.²⁸

Ezzel párhuzamosan gondoskodtak gr. Bethlen Olivér önkénteséről is. Bethlen szervezési tervét helybenhagyták, és az önkéntesek ragaszkodása miatt őt nevezték ki ideiglenes tisztjüknek.²⁹ Felesketésük a magyar alkotmányra történt.³⁰

Az egyre növekvő költségek miatt Kossuth pénzügyminiszter utasította gr. Mikó Imre kincstartót, hogy a toborzáshoz szükséges pénzt bocsássa a gubernátor rendelkezésére. A gubernátort pedig arra, hogy minden törvényhatóságban jelöljön ki egy-egy személyt, aki az adományokat kezeli.³¹ A kormány a hónap végén 50 ezer forintot küldött a zászlóaljak szervezéséhez.³²

Az önkéntesek kiképzése már a toborzóhelyen megkezdődött. A kiképző altiszteket az 51. Károly Ferdinánd, 62. Turszky és a 31. Leiningen gyalogosezredekéből és a két székely gyalogos határőrezredből jelölték ki. Ezek szinte kivétel nélkül magyar származásúak voltak. Az újoncok felfegyverzése és felszerelésük a gyulafehérvári raktárból történt.³³

A kormány terveiben kiemelt szerepet játszott a székelység katonai szervezése.³⁴ Ez már a honvédszászlóaljak szervezésénél is megnyilvánult.³⁵ A székely ha-

26 KLÖM. XII. 224. Kossuth Lajos pénzügyminiszter levele gr. Teleki gubernátorhoz és gr. Mikó Imre kincstartóhoz, 1848. június 23.

27 GT. Pr. 1732. A gubernátor levele gr. Bélydy György alkincstartóhoz, 1848. június 23. Azt is közölte, hogy a honvédség a magyar alkotmányra fogja az esküjét letenni.

28 Uo. 1719.

29 Uo. 1666. gr. Mikcs János levele Teleki gubernátorhoz, 1848. június 24. Felhívta a figyelmet a hírlap útján történő propagálásra is.

30 Uo. 1718. gr. Mikcs János levele Teleki gubernátorhoz, 1848. június 25. Kérte, hogy a csapathoz nevezzenek ki egy orvost, és a sorkatonaságtól tiszteket.

31 Uo. 1709. 1848. június 26.

32 Pm. eln. 1263. Rendelet Vay Miklóshoz, 1848. június 30., Vay. 2., GT. Pr. 1834., KLÖM. XII. 239., *Jakab*, 1880. 237. p.

33 GT. Pr. 1795. Batthyány miniszterelnök levele Teleki kormányzóhoz, 1848. június 25., *Szölösy*, 1877. 27. p.

34 Kossuth pénzügyminiszter április 29-én levélben javasolta Pulszky államtitkárnak, hogy a székely határőrség egy részét vezényeljék ki Magyarország nyugtalankodóbb vidékeire. *Urbán*, 1973. 226. p. Vay királyi biztos már július elsején javasolta Szemere belügyminiszternek, hogy a székely határőrezredek 3., 4. és 5. zászlóaljait állítsák ki, és hogy chhez szerezzék meg Puchner hozzájárulását. Vay, 499.

tárórség kimozdításának elősegítésére küldött misszió egyik tagja, Gál Sándor³⁶ a hónap végén egy jelentést nyújtott be a miniszterelnöknek. Ezen jelentés szerint az önkéntes nemzetőrség székelyföldi toborzását a következő helyeken kellene folytatni: Marosvásárhely, Udvarhely, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszentmárton, Gyergyószentmiklós és Felvinc. A toborzást a székely ezredek tisztjeinek kell irányítaniuk, ő feladatuk lenne a szervezés is. A gyorsabb kiképzés érdekében szükséges, hogy a csík és háromszékieket (katonailag képzettebbek) a többi szék-ből származó önkéntesekkel vegyítsék.³⁷ A magyar politikai vezetés mindig is ki-emelt fontosságot tulajdonított ezen kérdésnek, mert mint megbízható haderőt fel akarta használni a székelységet a szerbek elleni harcokban. Így szó sem lehetett a határőrség intézményének rögtöni eltörléséről, csak átalakításáról. Az uniós törvény 3. cikkelyének 3. pontja kimondja ugyan, hogy a székely határőrök nemzet-őröknek tekintendők, de a jelenlegi szervezeti jelleg fenntartásával. A határőrök viszont zsoldot kapnak, és csak magyar tiszteket neveznek ki a zászlóaljukhoz. Ebből pedig nyilvánvaló, hogy a székely határőrséget a honvédszászlóaljjá kívánták átalakítani. Erre azonban csak 1848 végén került sor.³⁸ A két székely határőr székben több ezer katonailag képzett ember állt rendelkezésre, akikből a felfegyverzés után újabb honvédszászlóaljakat lehetett szervezni. Így Gál Sándor javaslata katonai szempontból indokolt volt, azonban a fegyverhiány miatt a székelység teljes felfegyverzése a szabadságharc folyamán végig megoldhatatlan problémát jelentett.

Július 1-én Vay királyi biztos jelentést küldött Szemere belügyminiszternek. Ebben közölte, hogy a toborzást nagyobb mértékben indítja meg. A tiszteket kénytelen előre kinevezni. Kérte, hogy gondoskodjon a négy zászlóalj költségeiről. Fegyvert és felszerelést Gyulafehérvárról remélt.³⁹ Ennek ellenére a toborzás mégsem haladt gördülékenyen, mert gr. Mikó Imre kincstartó még július 6-án is azt kér-

35 Nyomt. 6. cs. Szn. Batthyány Lajos: „Felszólítás székely polgártársainkhoz.” Ebben a székelységet önkéntes zászlóaljak alakítására szólítja fel. Közli: *Urbán*, 1999. I. k. 728. sz.

36 Kisbirtokos (1817–1866), nemesi származású. 1838-tól hadfi a 37. gyalogezrednél, 1845-től hadnagy a 14. gyalogezrednél. 1848 májusától segédtsízt az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnál. Szabályzatot készít a nemzetőrség és a honvédség számára. *Bona*, 1987. 456. p.

37 Min. cln. 454, 1848. június 25.

38 Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek. Millenniumi emlékkiadás. Bp., 1896. 269–272. p., Hadtörténeti Múzeum. Plakát és aprónyomatvány gyűjtemény. 1848–1849-es gyűjtemény. III. tck. Nemzeti fegyveres erőről. Lsz.: 0814/Nyt. Kivonatossan közli: *Tóth Orsolya* A Hadtörténeti Múzeum Plakát és aprónyomatványtárának 1848–1849-es gyűjteménye. In: HK 113. (2000) 3. sz. 689. p.

39 Bm. cln. 499.

te az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól, hogy gondoskodjanak a 14 toborzási helyre szükséges sorkatonaságról, és ezek öltözkéről.⁴⁰ Ezen ügyben a Gubernium levelet intézett a főhadparancsnoksághoz is. A 14 toborzóhelyre szükséges sorkatonaságot kérték, kiket a magyar forma szerint kell beöltöztetni.⁴¹ A Gubernium arra is ígéretet tett a miniszterelnöknek, hogy rövidesen felterjesztik a tisztek névsorát.⁴² Július 11-én az Országos Nemzetőrségi Haditanács közölte Vay királyi biztossal, hogy a hadseregszervezésre 120 ezer forintot utalnak ki. Ruházatról és toborzási útmutatóról a kormány fog gondoskodni, míg fegyvert Gyulafehérvárról kapnak majd. A zászlóaljak sorszáma: 11–14.⁴³

Bonyolította a helyzetet, hogy a szervezést az erdélyi főhadparancsnokság nem támogatta kellőképpen. Többnyire arra hivatkoztak, hogy a toborzásra nézve nem kaptak utasítást.⁴⁴ A kormány ígéretei ellenére a helyzet nem sokat változott. Továbbra is hiányzott a pénz, öltözet és a toborzási útmutató. Puchner pedig vonakodott az altisztek és közlegények kihelyezését elrendelni.⁴⁵

A honvédzászlóaljak szervezése Erdélyben július közepétől október végéig

Július 19-én a Gubernium levélben sürgette a főhadparancsnokságot, hogy a sorkatonaságtól helyezzenek át tiszteket a honvédséghez. A miniszterelnököt pedig arra kérték, hogy gondoskodjon a tisztek kinevezéséről, a fegyverekről és az öltözetéről. Azt is közölték, hogy a toborzóhelyek száma négygyel bővült. (Beszterce, Segesvár, Nagyszeben és Fogaras).⁴⁶ Július 19-én a Gubernium csak azt jelenthette a br. Vay Miklós királyi biztosnak, hogy a főhadparancsnokság a toborzóhelyeket kijelölte.⁴⁷ Összesen 14 toborzó hely volt. Ide 28 altiszt és 84 közlegény kellett, akiket formaruhával kell beöltöztetni.⁴⁸ Még ezen a napon értesítette Mészáros hadügy-

40 ONHT. 1804.

41 GT. Pr. 1835, 1848. július 6., Az intézkedést még ezen a napon ismertette Telecki kormányzó a miniszterelnökkel. *Urbán*, 1999. I. k. 789. sz.

42 Uo. 1822. sz.

43 Vay. 356. Közli: *Urbán*, 1999. II. k. 809. sz.

44 Uo. I. k. 344. sz. Puchner levele Vay királyi biztosnak, 1848. július 14. *Szőcs*, 1972. 153. p.

45 Vay. 341. gr. Mikó Imre levele Vaynak, 1848. július 15. *Szőcs*, 1972. 153. p.

46 GT. Pr. 1953., *Jakab*, 1880. 265. p.

47 Vay. 383., *Szőcs*, 1972. 153. p.

48 Vay. 442. Dobay ezredes levele Vayhoz, 1848. 08. 02. Dobay azt is kérte, hogy az egyenruhákat öt napon belül küldjék el, hogy a toborzást elkezdhessék.

miniszter Vayt, hogy a honvédszervezést Dobay ezredes irányítja, aki egyben a honvédszászlóalj parancsnoka is.⁴⁹

Július 20-án a toborzási bizottmány kérte a főkormányiszéket, hogy gondoskodjanak ruháról, szállásról, fegyverről és orvosról. Javasolták, hogy a kiképzést azonnal kezdjék meg. A gubernátor a válaszában ígéretet tett a kérés teljesítésére.⁵⁰ Július 27-én az erdélyi toborzási bizottmány kérte a Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy a honvédszászlóalj zászlóit küldjék el.⁵¹ Szintén a hónap végén tett ígéretet a miniszterelnök a királyi biztosnak, hogy a tisztek és altisztek kinevezéséről gondoskodni fog.⁵²

A következőkben a toborzás alakulását követhetjük nyomon. Még a hónap elején ismertette az Országos Nemzetőrségi Haditanács a toborzással kapcsolatos irányelveket. Hiányolták, hogy eddig még nem kaptak jelentést a toborzás állásáról. A toborzótisztek kötelesek 14 naponként jelentést küldeni. Megígérték, hogy a toborzási útmutatót rövidesen el fogják küldeni.⁵³ A hónap közepén már több helyen is kénytelenek voltak a toborzást megszakítani, elsősorban pénzhány miatt.⁵⁴ A munkát sokszor az is nehezítette, hogy a toborzó tisztek nem mindig tudtak magyarul.⁵⁵ Dobay ezredes ezért sürgette a Guberniumot, hogy gondoskodjanak magyarul is tudó toborzó tisztekről. A főkormányiszék a kérést a főhadparancsnokához továbbította.⁵⁶ A toborzó tisztek sok helyen nem álltak a hivatásuk magaslatán, ezért esetenként régi seregrebéli tisztekkel kellett próbálkozni.⁵⁷

49 Vay. 414., *Szőcs*, 1972. 154. p., *Kövári*, 1861. 71–72. p., *Kovács*, 1979. 14. p., *Jakab*, 1880. 272. p.

50 GT. Pr. 1991. Egy toborzó helyre 2 altiszt és 6 közlegény szükséges. Szállásról a helyi szervek fognak gondoskodni.

51 ONHT. 2319.

52 Vay. 356, 1848. július 28. Közölte azt is, hogy hadpénzt csak a honvédségben szolgálatot vállalók kaphatnak. A szervezést teljesen Dobay ezredesre kell bízni. *Szőcs*, 1972. 150. p.

53 GT. Pr. 1944, 1848. július 4. Egy zászlóaljhoz szükséges: 1 fő és 4 altiszt, 1 fő és 4 orvos, 1 hadügyész. A felruházásról gondoskodjanak. Tervezik egy honvédüteg felállítását is. *Jakab*, 1880. 305. p., *Ellenőr*, 42–43. sz., 1848. július 16–18. *Erdélyi Híradó*, 29. sz., 1848. július 20.

54 GT. Pr. 1924. Vay Miklós levele a guberniumhoz, 1848. július 12. Brassóban és Háromszékben meg sem kezdték a toborzást.

55 *Jakab*, 1880. 266–268. p.

56 GT. Pr. 2225, 1848. augusztus 16.

57 Buczai százados, a 14. honvédszászlóalj parancsnoka (Fogaras) javasolta, hogy az eddigi toborzó tisztt, Pogány nyugalmazott főhadnagy helyett Lukács Leiningen ezredbeli hadnagyot nevezzék ki. Egyébként Dobay is több seregrebéli (Leiningen, Turszky) magyar származású tisztt javasolt toborzó tisztt.

A toborzás költségeit továbbra is önkéntes adományokból⁵⁸, és a kamarai erőforrásokból⁵⁹ biztosították. A kormány által küldött 50 ezer Ft. gyorsan elfogyott, ezért Dobay ezredes már augusztus közepén további 70 ezer forintot igényelt a következő felosztásban: Kolozsvár 30 ezer, Marosvásárhely 20 ezer, Fogaras és Déva 10–10 ezer.⁶⁰ A kért összeget a főkormányshéz augusztus 19-én bocsátotta Dobay rendelkezésére.⁶¹

A honvédség szervezésében Kolozsvár járt az élen. Itt a toborzás már augusztus első felében megindult.⁶² A toborzás és szervezés „lelkét”, gr. Bethlen Olivért már július 2-án századosi rangra javasolta a főkormányshéz.⁶³ Önkénteseit a helyi református főiskola kollégiumába helyezték el.⁶⁴ Július közepén Bethlen önkénteseinek a száma meghaladta a 140 főt.⁶⁵ Ezen önkénteseket azonban áthelyezték a 10. honvéddzászlóaljhoz, melynek Bethlent főhadnagyává nevezték ki, ennek ellenére mégis a 11. honvéddzászlóalj kötelékében maradtak.⁶⁶

A honvédek számára a várban kórházat is felállítottak. Helyhiány miatt a honvédek egy részét a szomszédos községekben helyezték el.⁶⁷

A toborzás augusztusban is lassan haladt. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a főhadparancsnokság még ekkor sem küldte el a toborzó helyekre szükséges sorkatonaságot.⁶⁸ Ugyanakkor a kormány is szorgalmazta a honvédség szervezését, mert a nemzetőrség mobilizációja a délvídeki harcokhoz messze nem volt elégséges.⁶⁹

58 GT. Pr. 1754. A gubernátor levele a vízaknai főbírónak, 1848. július 1., Hunyad megyében a honvédsereg alakításának elősegítésére kör jött létre, mely adományokat gyűjtött. Vay. 620. A megye levele, 1848. augusztus 18.)

59 Uo. 1951. A gubernátor levele a toborzási bizottmánynak, 1848. július 8.

60 Vay. 547. Dobay ezredes levele, 1848. augusztus 14.

61 Uo. 624. gr. Mikó Imre levele, 1848. augusztus 18.

62 Uo. 547.

63 GT. Pr. 1775. A kérést július 13-án megújították. ONHT. 1625.

64 Uo. 1789. gr. Mikes János levele a guberniumhoz, 1848. július 2. Kéri, hogy gondoskodjanak ágyakról, ágyneműkről, főzőedényekről és szénről.

65 Uo. 1885. gr. Mikes János levele a guberniumhoz, 1848. július 11.

66 Uo. 1929.

67 Vay. 1157. A kolozsvári főbíró levele, 1848. szeptember 24.

68 Vay. 442. Dobay ezredes levele Vay királyi biztoshoz, 1848. augusztus 2. A 14 toborzási helyre 28 altiszt és 84 altiszt szükséges. Ezek felszereléséről is gondoskodni kell.

69 Uo. 512. A miniszterelnök levele a királyi biztoshoz, 1848. augusztus 8., Augusztus 10-én Dobay ezredes levélben tett ígéretet a miniszterelnöknek, hogy rövidesen elküldi a négy zászlóalj állapotjelentését. ONHT. 2719., Batthyány szövegát, melyben az önkéntes zászlóaljak szervezésére szólít fel, az Ellenőr is közölte. *Ellenőr*, 62. sz. augusztus 20., Nyomt. 6. cs. Sz. 1848. augusztus 29.

Az önkénteseket Kolozsváron, Déván és Fogarason a laktanyákba és polgári házakba helyezték el.⁷⁰ Fogarason azonban a várparancsnok augusztus közepén fel szólította az önkénteseket, hogy a várat hagyják el.⁷¹ A főkapitány a Gubernium segítségét kérte. A marosvásárhelyi önkéntesek egy részét szintén a várban helyezték el.⁷² Itt a szervezést az élelmiszer hiány is nehezítette.⁷³

Mivel a toborzás nem a tervek szerint haladt, az Országos Nemzetőrségi Haditanács levélben figyelmeztette a királyi biztost és a főhadparancsnokságot a toborzás összehangolására.⁷⁴

A tisztek névsorát még augusztus elején sem terjesztették fel, noha Mészáros hadügyminiszter sürgető levelére⁷⁵ Dobay ezredes bekérte a zászlóaljaktól a kinevezendő tisztek névsorát⁷⁶, a főtisztek kinevezésének jogát azonban a nádornak tartották fenn.⁷⁷ Közben a miniszterelnök többször is sürgette a zászlóaljak mielőbbi kiállítását. Egyik levelében a következőképpen fogalmazott: „Nem szükséges hogy minden ruházatjuk kész legyen, ha bakancs, nadrág, foszlány, köpeny, sapka és fegyverrel el vannak látva, ha létszámok 600-zon felül van”, akkor kiindulhatnak a szegedi táborba.⁷⁸

A továbbiakban a kolozsvári toborzás és szervezés alakulását követhetjük nyomon. Itt az Országos Nemzetőrségi Haditanács által küldött toborzási útmutatót már július végén kinyomtatták.⁷⁹ A helyi sajtóban hirdetést tettek közre, melyben orvosok és ügyészek jelentkezését várták.⁸⁰ Az állandó nehézségek miatt Bethlen

70 GT. Pr. 2227. Dobay ezredes levele a guberniumhoz, 1848. augusztus 16. Kérte, hogy orvosokról is gondoskodjanak.

71 Uo. 2234. gr. Bethlen Gergely főkapitány Vaynak.

72 Vay. 963. gr. Lázár Károly főbíró levele, 1848. szeptember 7. 200 önkéntesből 75 főt helyeztek el a várban.

73 Uo. 568., *Biás*, 1900. 11. p.

74 ONHT. 3023. 3024. augusztus 26. 3162., Vay. 852. Szemere Bertalan levele Vaynak, 1848. augusztus 29. Közl.: *Urbán*, 1999. II. k. 1092. sz., Uo. Szemere levele Dobaynak. 1848. augusztus 29.

75 ONHT. 2409. 1848. augusztus 2.

76 Uo. 2543. 1848. augusztus 2. A felterjesztett tisztek névsorát a mellékletben közölöm.

77 *Urbán*, 1999. II. k. 929. sz. Az ONHT levele az erdélyi toborzási bizottmányhoz. Pest, 1848. augusztus. 6.

78 Uo. 943. p. A miniszterelnök br. Vay Miklóshoz. Pest, 1848. augusztus 8., Uo. 1022. p. A miniszterelnök Dobay ezredeshez. Pest, 1848. augusztus 13.

79 *Erdélyi Híradó*, 29. sz., 1848. július 20.

80 ONHT. 1974. A kolozsvári toborzási bizottmány levele, 1848. július 29.

önkéntesei közül többen is vissza akartak lépni. Ennek elkerülése érdekében Bethlen egy szózatot bocsátott ki.⁸¹ Önkéntesei augusztus 6-án tették le az esküt.⁸² A kolozsvári toborzást nagyban elősegítette, hogy ehhez a város anyagi segítséget is nyújtott. Augusztus 29-én rendeletben sorolták fel azon kedvezmények körét, melyeket a honvédségbe belépők részére kívántak biztosítani. Ezek a következők voltak:

- Családos egyén 8 Ft, nőtlen 4 Ft napi díjpótlást kap.
 - Akik eddig polgárjoggal nem rendelkeztek, azok azt megkapják.
 - Rokkantakról és családtagjaikról a város gondoskodni fog.
 - Kézműves legényeket hazatértük után rögtön felveszik a céhekbe.⁸³
- Ezen felül még 200 ezer forintot fordítottak a fenti célra.⁸⁴

Mivel a 11. honvédszászlóalj létszáma már szeptember elején meghaladta a 600 főt, a főhadparancsnokság beleegyezett, hogy a honvédek egy részét a laktanyába, míg a sorkatonák egy részét polgári házaknál helyezték el.⁸⁵ Ennek elsősorban a gyors kiképzés miatt volt nagy jelentősége.

Augusztus végén a kormány már nem tudott a toborzás költségeihez hozzájárulni, így ezen kiadásokat többnyire a felajánlott pénzekből és értékekből fedezték.⁸⁶

A szervezés szeptemberben is folytatódott. A marosvásárhelyi zászlóaljhoz a hónap közepén számvevő segédet és orvost neveztek ki.⁸⁷ A katonai orvosok hiánya miatt Vay királyi biztos utasította a Guberniumot, hogy a honvédszászlóaljakhoz polgári orvosokat is alkalmazzanak. A főkormányshoz ez ügyben még szeptember 7-én rendeletet intézett az összes törvényhatósághoz.⁸⁸

A növekvő költségek miatt az eredeti négy zászlóalj helyett csak kettőt szerveztek. A dévai önkénteseket Kolozsvárra, a fogarasiakat Marosvásárhelyre rendelték.⁸⁹ Ezekhez szeptember végéig összesen 5 századost, 6 főhadnagyot és 8 hadnagyot neveztek ki. A 12. honvédszászlóalj létszáma még nem telt be, így a toborzást itt még folytatták.⁹⁰

81 *Erdélyi Híradó*, 38. sz., augusztus 4., ONHT. 2204, augusztus 3.

82 *Ellenőr*, 54. sz., 1848. augusztus 6.

83 *Kővári*, 1861/1. XXXIX., *Jakab*, 1880. 422. p., Nyomt. 6. cs. Szn. 1848. augusztus 29.

84 *Jakab*, 1880. 422. p.

85 *Heydte*, 1863. 48–49. p., *Nyárády*, 1998. 929. p. Errre pontosan 1848. szeptember 6-án került sor.

86 Vay. 969. Kossuth pénzügyminiszter levele a királyi biztosnak, 1848. augusztus 30.

87 ONHT. 3898. Dobay ezredes levele, 1848. szeptember 13.

88 GT. Pr. 2395.

89 GT. Pr. 2554. Rendelet, 1848. szeptember 27., *Kővári*, 1861. 74. p., *Jakab*, 1880. 262. p., Issekutz Antal szerint a dévai honvédszászad októberben a Bánságba vonult. Állítását korabeli források hiányában nem tudjuk megerősíteni. *Issekutz*, 1904–1905. 78. p.

90 Vay. 1186. Dobay ezredes levele, 1848. szeptember 27.

A hónap végén a két zászlóalj költségeinek fedezésére 78 ezer forintot küldött a kormány.⁹¹ Ennek ellenére a toborzást nehezítette a pénzhiány. Ezért Csík és Háromszékben felfüggesztették a toborzást.⁹² Szeptember 26-án Dobay ezredes már a toborzás beszüntetését javasolta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak, mely a javaslatot elutasította.⁹³ Dobay felterjesztésében az is közre játszhatott, hogy a román és szász többségű városok és falvak nyíltan ellenszegültek a toborzásnak. Szeptember 11-én Besztercén a lakosság elűzte a toborzó biztosokat.⁹⁴ Nehezítette a helyzetet, hogy a beteg Puchner főhadparancsnokot helyettesítő Alois Pfersmann tábornok a honvédtoborzást irányító tiszteket és altiszteket visszarendelte az alakulataikhoz, és ezen intézkedését még Vay királyi biztos kérésére sem vonta vissza. (október 13.)⁹⁵

Október 18-án Puchner főhadparancsnok Erdélyt ostromállapotba helyezte, és egyben intézkedett a honvédzászlóaljak és nemzetőrségek lefegyverzéséről.⁹⁶

Október végén a honvédszervezés irányítását Cserey Ignác alezredes⁹⁷ vette át.⁹⁸

A zászlóaljak felszerelése

A magyar kormány a honvédek felszerelésénél az Erdélyben állomásozó császári és királyi csapatok készleteit is igénybe akarta venni. Már az április 26-án tartott minisztertanácsi ülésen határoztak arról, hogy „Gyulafejevárt, Erdélyben, köztudomás szerint nagy mennyiségű kész fegyver levén, ugyancsak hg (herceg) Eszterházy Pál eszközölné, miszerént az erdélyi nemzetőrség lefegyverzése végett, mely nemzetiség szempontjából igen fontos, az Erdélyi kormányzó rendelkezése

91 GT. Pr. 2583. Duschek Ferenc levele a gubernátornak, 1848. szeptember 26.

92 GT. Pr. 2470. Dobay ezredes levele, 1848. szeptember 14.

93 ONHT. 4622.

94 GT. Pr. 2598. A Gubernium levele Dobay ezredesnek, 1848. október 2.

95 *Trócsányi*, 1956. 420–421. p.

96 *Kövári*, 1861/I. XLVII., 1848. október 15-én a dévai honvédeket próbálták meg lefegyverezni, de a kísérlet kudarcot vallott. Marcius Tizenötödike. 193. sz., október 27.

97 Birtokos nemesi származású, székely (1803–1897). Főszázados a 33. gyalogezredben, április végétől az Országos Nemzetőrségi Haditanács gyalogsági osztályának főnöke, június 8-tól őrnagy, a 2. honvédzászlóalj szervezője és parancsnoka. Október 8-tól alezredes, az Erdélyben alakuló zászlóaljak felügyelője. November 20-tól a kolozsvári, december 31-től egyben a nagyváradi hadmegye parancsnoka. *Bona*, 1987. 124–125. p.

98 ONHT. 6615. 6629. 1848. október 20.

alá adatnék.”⁹⁹ Július 6-án Vay királyi biztos és Dobay ezredes Gyulafehérvárra ment, hogy a honvédség és nemzetőrség részére kiutalható fegyver és felszerelés mennyiségéről tájékozódjon.¹⁰⁰ A magyar kormány ígéretet tett arra, hogy a fegyverről gondoskodnak, de az egyenruházatról sok esetben a honvédeknek maguknak kell gondoskodni.¹⁰¹ Július 7-én a Gubernium levélben kérte Puchnert, hogy a szükséges kékpasztót Gyulafehérvárról utalja ki.¹⁰²

Vay királyi biztos augusztus közepén kérte a miniszterelnöktől, hogy parancsolja meg az erdélyi főhadparancsnokságnak, a gyulafehérvári raktárból ígért fegyver és felszerelés kiutalását.¹⁰³

Dobay ezredes augusztus 28-án benyújtotta a négy zászlóalj fegyver és felszerelés iránti igényét a királyi biztosnak¹⁰⁴. Érdemes ezt részletesebben közölnünk:

4 zászlóalj részére szükséges:

- 4000 db. gyutacsos puská. Ezek elosztása: Kolozsvár: 1800, Marosvásárhely: 1800, Fogaras: 200, Déva: 200.
- 1000 db. tábori sapkához anyag.
- 600 db. köpenyhez anyag, 400 darab kész köpeny.
- 500 pár kész cipő, 500 pár cipőhöz anyag.
- 1600 db. ing.
- 1000 db. lábbeli, és 1000 db. nyakkendő.
- Töltények. Ebből egy zászlóalj számára 48096 darab szükséges. (tisztnek 48, honvédnak 24) Minden löfegyverhez szükséges még 10 db. reserve gyújtó és 3 vaktöltény is.

Az egyenruházathoz szükséges anyagot a főhadparancsnokság Galíciából¹⁰⁵, a csákokat ugyanakkor Pestről rendelték meg.¹⁰⁶ A borjúbőr tarisznák elkészítéséről a hadügyminisztérium maga gondoskodott.¹⁰⁷

Szeptember közepére a két erdélyi honvédzászlóalj részére 2000 db. Augustin rendszerű gyutacsos puskát utaltak ki, szíjat azonban csak ezerhez adtak. Teljes egyenruházatot is csak 100 honvéd részére tudtak biztosítani.¹⁰⁸

⁹⁹ F. Kiss, 1989. 38. p.

¹⁰⁰ Lévay, 1889. 188. p.

¹⁰¹ Vay. 356. gr. Batthyány Lajos levele, 1848. július 28.

¹⁰² GT. Pr. 1852.

¹⁰³ Urbán, 1999. II. k. 1022. sz. Kolozsvár. 1848. augusztus 17.

¹⁰⁴ Vay. 808.

¹⁰⁵ Vay. 722. Dobay ezredes levele, 1848. augusztus 24.

¹⁰⁶ Uo. 809. Dobay ezredes levele, 1848. augusztus 31.

¹⁰⁷ Vay. 1008. A minisztérium levele, 1848. szeptember 9.

Feltételezhető, hogy a honvédek már rendelkeztek kovás rendszerű fegyverekkel, mert ezeket Dobay gyutacsosokkal akarta felcserélni.¹⁰⁹ A honvédsereg részére Vay királyi biztos összesen 6000 db. Augustin rendszerű gyutacsos puskát igényelt¹¹⁰, de feltételezhető, hogy még a két zászlóalj igényeit sem tudták korszerű löfegyverekkel kielégíteni, mert Dobay ezredes október közepén kérte Vay királyi biztost, hogy az Aranyosszéknek és Tordának szánt 200 darab kovás fegyvert inkább a 11. honvédzászlóalj részére adják át.¹¹¹

Az erdélyi honvédzászlóaljak egyenruházatáról először Mészáros Lázár hadügyminiszter rendelkezett, még 1848 június 15-én: „E négy honvéd zászlóalj önkéntesei azonkívül fekete csákó szürke köpeny, a sor gyalogság módjain, sötét barna attilát veres sinorral, löszertartót fekete sijjazattal és szinte fekete sijjazatú tarisznnyákkal ellátandnak, mellynek megszerzéséről szinte gonddal legyen.” A 4 zászlóalj székhelyeinek mindegyikére 2000 db. inget, ezer embernek való képosztót kell kiutalni Gyulafehérvárról. A nadrágot polgári szabóknak kell elkészíteni.¹¹² A honvédzászlóaljak egyenruházatának talán legjellegzetesebb darabja az attila volt, melyet kabát gyanánt hordtak. Színe kávébarna volt, a tisztelnél aranyzsinórozással, míg a legénységnél piros színűvel. Fejfedőként egyaránt használtak csákót és sapkát, bár az utóbbit a honvédek jobban kedvelték. A 11. honvédzászlóalj katonái inkább sapkát viseltek, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a zászlóalj vitézségének elismeréseként, a 9. honvédzászlóalrhoz hasonlóan viselte a piros sapkát. A honvédek Erdélyben is kék színű nadrágot viseltek, amelyhez posztót szintén Gyulafehérvárról igényelt Dobay ezredes.¹¹³ A viselethez tartoztak még a kiegészítő szerelvények is. A szijazatott szintén innen kapták.¹¹⁴ Ennek részét képezte a tölténytáska és a szuronypapucs. Az előbbiben 60 töltést tartottak. A felszereléshez tartozott még a szőrmés borjúbőr bőrrönd is, melyet általában a hátán hordtak. Kívülről erősítették fel összehajtván a köpenyt és a tartalék bakancsot, míg a többi ruhaneműt és felszerelési eszközt a belsejébe rakták.

108 Urbán, 1999. II. k. 1305. sz. Dobay ezredes levele a miniszterelnökhöz. Kolozsvár. 1848. szeptember. 17.

109 Uo.

110 Lévay, 1889. 188. p.

111 Vay. 1443. Dobay ezredes levele, 1848. október 15. A szabadságharc hadseregének fegyvereztéről bővebben: Kedves, 1993.

112 Urbán, 1999. I. k. 652. sz. Mészáros Lázár levele Puchnernek. Pcs, 1848. június 15.

113 Vay. 808.

114 Uo. 809.

Noha a két zászlóalj részére még szeptember közepén is igényeltek fegyvert és felszerelést, a főhadparancsnokság a kérést kereken elutasította.¹¹⁵ A korábban kiutalt fegyvereket és egyenruhákat Puchner „biztonsági okokból” Gyulafehérváron tartotta.¹¹⁶

A fegyver és felszerelés iránti kérelmeket a főhadparancsnokság októberben is sorra elutasította.¹¹⁷ A fogarasi honvédek részére már kiutalt felszerelést (posztó, fegyver, főzőedény) Nagyszebenben feltartoztatták, és azt a Főkormánysház tiltakozása ellenére sem adták át.¹¹⁸ Ezután Dobay ezredes személyesen ment Nagyszebenbe, hogy a posztó és bőr anyagok elszállításáról maga rendelkezzen, de útja eredménytelen volt.¹¹⁹ Így a két honvédzászlóalj felszereléséről a törvényhatóságok is gondoskodtak.¹²⁰ A ruházatukat már a kolozsvári és marosvásárhelyi szabók készítették el¹²¹, de az idő rövidsége miatt a rendeléseket nem tudták minden esetben teljesíteni.¹²²

A 11. honvédzászlóalj

Szeptemberre kiéleződött az erdélyi helyzet. A szeptember 15–27-i balázsfalvi román nemzeti gyűlés szervezői a román nép nevében fegyverbe szólították a románokat. Praefecturáknak nevezett körzetekre osztották Erdélyt, és ezek mindegyikében egy légiót állítottak fel, élén a prefekttel. A falvak lakosságát egy-egy obszitos katona irányítása mellett képezték ki.¹²³ Október elején Puchner főhadparancsnok — gr. Latour osztrák hadügyminiszter október 2-án kelt rendelete értelmében — egész haderejét, mintegy 12000 főt, a szász városok körül összpontosította.¹²⁴ A magyar kormányzat az önkéntesek és nemzetőrök segítségével próbálta meg a román mozgalmakat megtörni.¹²⁵

115 ONHT. 4050, 1848. szeptember 17.

116 Puchner levele Vaynak, 1848. szeptember 9. *Lévay*, 1889. 180–183. p.

117 GT. Pr. 2617., Uo. 2668., Vay. 1288., Uo. 1421., Uo. 1430., Uo. 1532., ONHT. 5988.

118 GT. Pr. 2617. A Gubernium levele a főhadparancsnokságnak, 1848. október 3.

119 Vay. 1288. Dobay levele, 1848. október 4.

120 GT. Pr. 2668. ifj. Pataki József levele gr. Mikó Imrének, 1848. október 9.

121 Vay. 1189. Dobay ezredes levele, 1848. szeptember 29.

122 Uo. 1288.

123 *Miskolczy*, 1988. 1395. p. *Egyed*, 1997. I. k.. 238–240. p.

124 *Gelich*, I. 258–260. p.

125 *Miskolczy*, 1988. 1399. p.

Október 18-a óta Erdély ostromállapotban élt. Puchner főhadparancsnok kiáltványban jelentette be, hogy saját kezébe veszi a tartomány kormányzását, a nemzetőrséget saját parancsai alá rendeli, a honvédtoborzást leállítja, a rendelet megszegőit haditörvényszék elé állítja.¹²⁶ A főhadparancsnok a magyar helységek nemzetőrségeinek lefegyverzésében igénybe vette a román bizottságok segítségét, akik sok helyen módszeresen legyilkolták és kifosztották a magyar lakosságot.

Így szeptember közepétől a honvédzászlóaljakat egyre gyakrabban vetették be a román mozgalmak ellenében. A 11. honvédzászlóalj egy századát Désre rendelték¹²⁷, hogy a Belső-Szolnok és Doboka vármegyében jelentkező román lázadás elfojtásában a helyi nemzetőrségnek segítséget nyújtson. A kimozdítást Dobay ezredes ellenezte, mivel a honvédek felszereltségét és fegyelmét gyengének találta.¹²⁸ Október végén gr. Karacsay Sándor nemzetőr őrnagy vezetésével a 11. honvédzászlóalj egy százada és 50 Mátyás-huszár részt vett a Drág vidéki (Mezőség) jelentkező román mozgalmak elfojtásában.¹²⁹

A zászlóalj felállása októberben a következő volt:

- Kolozsvár: 2 század.
- Szamosújvár: 1 század.
- Nagyenyed: 240 fő.¹³⁰

Október közepén Puchner rendeletének értelmében a császári–királyi sorkatonaság kivonult Nagyenyedről.¹³¹ Ezzel a vármegyei nemességet és a magyar lakosságot a román parasztmozgalmak dühének kiszolgáltatta. Mivel a helyi nemzetőrségek a válság kezeléséhez nem rendelkeztek elegendő erővel, a végveszélybe került város megsegítésére Vay királyi biztos ide vezényelte a 11. honvédzászlóalj egy részét (380 fő) br. Bánffy János százados vezetésével, 110 Mátyás huszárt gr. Bethlen Gergely kapitány vezetésével, és egy szakasz székely huszárt Szentgyörgyi József hadnagy parancsnoksága alatt. Még az nap este haditanácsot tartottak, melyen elhatározták a Nagylak környéki román tábor megtámadását. Itt a román felkelők október 16-án jelentek meg. Előlük a magyar nemzetőrök a Maros jobb partjára, Székelykocsárdra húzódtak vissza. Ide érkezett a teljes marosújvári nemzetőrség, valamint az aranyosszéki nemzetőrség egy része. Október 21-én Baum-

126 Kovács, 1979. 18. p.

127 ONHT. 4018. 4020., *Urbán*, 1999. II. k. 1305. sz.

128 GT. Pr. 2507. Dobay levele, 1848. szeptember 20.

129 Trócsányi, 1956. 450. p.

130 ONHT. 6947. Cserey alczredes levele, 1848. október 27.

131 Így a városban a helyi nemzetőrségen kívül csak 300 aranyosszéki nemzetőr állomásozott. Október 18-án érkezett még Bágyonból 120 tordai nemzetőr, valamint Baumgarten százados vezetésével másfél szakasz aranyosszéki székely huszár. *Szilágyi*, 1898. 108. p.

garten székely huszár kapitány Enyedről egy szakasz székely huszárt küldött ide erősítésképpen. A román felkelők Nagylakot módszeresen kifosztották, így a magyar véderő összpontosítására lehetőség nyílt. A magyar csapatok október 24-én este érkeztek meg Székelykocsárdra. A kis haderő rögtön támadást indított, a gyalogság kompon, míg a lovasság gázlón kelt át. A románok az átkelést a köd miatt nem érzékelték. Az átkelés után a magyarok három irányból rohanták meg a községet körülvevő román tábort. A románok ezt látva futásnak eredtek, mire a huszárok üldözőbe vették őket, és a menekülők közül több mint kétszáz főt lekasaboltak. Az ütközet után a nemzetőrök Székelykocsárdon maradtak, míg a reguláris alakulatok visszatértek Nagyenyedre.¹³² Még ezen nap újabb haditanácsot tartottak, ahol elhatározták a marosszentkirályi román tábor megtámadását, melynek vezére Ioan Axente Sever perfekt volt. A 11. honvédszászlóalj 3 százada Bánffy százados vezetésével az apahidai réven átkelve a Csombordon tanyázó felkelőket támadta meg. A Mátyás és székely huszárok Baumgarten kapitány vezetésével a tompaházai révnél keltek át, és a Marosszentkirályon táborozó felkelőket rohanták le. Az Alsó–Fehér megyei és az aranyosszéki nemzetőrök pedig Inczédi Samu százados vezetésével a szentkirályi révnél keltek át, és a román tábort szemből támadták. A nemzetőrök azonban késlekedtek, így a huszárok kénytelen voltak nélkülük támadni, melyet a honvédek rohama követett. Tulajdonképpen csata itt sem volt, mert a román tábor szétfutott. Közben a nemzetőrség is támadott, így a felkelők rémülete még nagyobb lett, most már fegyvereiket is eldobálták. A menekülők közül a huszárok sokat levágtak. Az Enyedre visszatérő csapatokat a lakosság heves éljenzéssel fogadta.¹³³ Sok idejük nem volt a pihenésre, mert a hegyaljai magyar lakosság sorsa miatt br. Kemény István főispán segítség küldését javasolta, melyet a haditanács is elfogadott. A katonai akciót október 28-án akarták végrehajtani. Ezen nap hajnalán indult Enyedről 250 honvéd (Bánffy százados), egy század Mátyás huszár (gr. Bethlen Gergely kapitány) és két és fél szakasz székely huszár (Baumgarten százados). A parancsnoki tisztelet Baumgarten vette át, mint rangidős tiszt. Útközben csatlakozott hozzájuk a tövis–diódi nemzetőrség is, ezáltal a sereg létszáma 700 főre szaporodott. A haditerv az volt, hogy a mintegy háromezer fős román tábort Mindszent felől rohanják meg. Közben olyan köd keletkezett, hogy a katonák sokszor még egymást sem látták. A román előőrs, amely észrevette a honvédeket, és a tábor irányában futásnak eredt, mire a román felkelők csatarendbe álltak, de a honvédek első sortüze után szétszaladtak. Ekkor avatkoztak a küzdelembe Baumgarten és Bethlen lovasai, akiket a felkelők puskatűzzel fogadtak. Ezután a

132 *Szilágyi*, 1898. 142–146. p.

133 Uo.

honvédek átjutottak a csengői árkon, és a felkelők ellen szuronyrohamot intéztek. Azok, a huszárok és a honvédek erős rohamát nem bírván futásban kerestek menedéket. Az üldözés azonban az erős köd miatt nem lehetett folytatni, hiszen a honvédek sokszor egymásra lövöldöztek. Ezután a főispán, Baumgarten, Bánffy, Bethlen haditanácsot tartottak, melyen az Enyedre való visszatérés mellett döntöttek. A román felkelőket immár reguláris császári csapatok (román határőrök és Károly Ferdinánd gyalogság) is támogatták, így a kis csapat joggal rettegett a törbe csalástól.¹³⁴ A Nagyenyed körül összevont magyar csapatok támogatására november 5-én Kolozsvárról útnak indítottak 5 db 3 fontos ágyút, egy század Mátyás huszár fedezete alatt.¹³⁵ Ezen segítség azért is indokolt volt, mert november 8-án Tövis felől újabb császári és román csapatok közeledtek Enyed felé. Közben Urban alezredes vezetésével császári csapatok indultak meg Beszterce felől Kolozsvár irányába. A székelly tábor szétverése után félő volt, hogy a kis sereg elöl a Kolozsvárra történő visszavonulás útját elvágják, ezért br. Baldacci Manó tábornok, az erdélyi magyar csapatok főparancsnoka úgy döntött, hogy Enyedet ki kell üríteni.¹³⁶

A mezősegi román mozgalmak miatt Vay királyi biztos a Szamosújváron állomásozó századot Désre rendelte. (október 27.) Innentől kezdve a helyi nemzetőrséggel együtt állandó készenlétben álltak.¹³⁷ Mivel a város vezetése a rendelkezésre álló erőket sikeres védelemhez kevésnek találta, a november 9-én kapitulált Urban előtt, így a század visszatért Kolozsvárra.¹³⁸

Nagyenyed feladása után a zászlóalj eredeti helyére, Kolozsvárra vonult vissza, mert Urban már Désen volt. Következő harci bevetésük a szamosújvári ütközetben történt, az Urban alezredes vezette császári csapatok ellenében,¹³⁹ és ez kudarccal végződött. A csata elvesztésében a fő okot az ágyúhiány okozta.¹⁴⁰ A támadás tervét az 1848. november 6-án Kolozsváron tartott haditanácson határozták el. Ezen jelen volt Baldacci-n kívül gr. Mikes Kelemen ezredes, Czetz János őrnagy a hatfontos ágyúüteg parancsnoka, Tolnai Gábor nemzetőr őrnagy, gr. Bethlen Gergely

134 Uo. 171–175. p.

135 *Timár*, 1892. 122. p.

136 Uo. 187–194. p., *Szigethy*, 1868. 13–15. p.

137 *Kádár*, 1890. 108. p.

138 Uo. 110. p.

139 Urban alezredes a következő csapatok felett rendelkezett: 2 század Károly Ferdinánd gránátos, 2 zászlóalj a Károly Ferdinánd ezredből, 1 zászlóalj a Sivkovich ezredből, 2 század szavaliszér és 3 század dragonyos. Ez összesen 1800 gyalogos, 260 lovas és 18 ágyú. *Heydte*, 1863. 167. p. Természetesen a seregéhez tartozott még a naszódói román határőrezred, valamint nagyszámú román népfelkelő.

140 *Szigethy*, 1868. 17–19. p.

és Makray László.¹⁴¹ A magyar csapatok november 9-én indultak el Szamosújvár felé Baldacci¹⁴² tábornok vezetésével. A kis sereg a 11. honvédszászlóalj öt századából, egy osztály Mátyás-huszárból, a kolozsvári nemzetőrségből, 250 aranyoszéki nemzetőrből, fél század aranyosszéki székely huszárból, egy hatfontos és egy háromfontos ütegből állt. Ehhez csatlakoztak Szamosújvárnál a kolozsi, bonchidai, szováti és széki nemzetőrsegek. A sereget Baldacci a következőképpen osztotta fel: bal szárnyon Makray kapitány vezetésével fél század Mátyás-husár és kevés gyalogság, középen Baldacci vezetésével másfél század husár és a nemzetőrség, jobb szárnyon a 11. honvédszászlóalj. Urban heves ágyútűzzel fogadta őket, mire a nemzetőrség szétfutott.¹⁴³ Ezután a kis sereg Kolozsvárra vonult vissza, ahol védelemre rendezkedtek be. Urban közeledtének hírére, Baldacci mérlegelve az erőviszonyokat, a város feladása mellett döntött. E lépéséért a későbbiek során sokan árulónak tartották, pedig nyilvánvaló volt, hogy a kis kolozsvári véderő, melynek csak töredékét tették ki a reguláris csapatok, képtelen a város megvédésére. Ezt decemberben az OHB vezetése is felismerte, hiszen a frissen kinevezett erdélyi fővezér (Bem József altábornagy) rendelkezésére új, kipróbált alakulatokat adott.¹⁴⁴

A Kolozsvár feladása után (november 17), az állandó visszavonulások következtében a zászlóalj fegyelme meglazult, ezért Bánffy őrnagy javasolta a feloszlását. Erről Szigethy Miklós akkori főhadnagy így emlékezik: „Zászlóaljunkkal a Kolozsvárról Gyalu felé vezető országútra kiérve elszomorító látvány lepett meg. Mind azon különböző apróbb testületek, melyek a várost előttünk hagyták el, minden rend nélkül, tökéletes feloszlásban, a mennyire csak a szem elláthatott, ellepték az utat.”¹⁴⁵ A rendezetlenséghez rövidesen fegyelmetlenség is párosult. Komáromi Sándor közlegényt például Lukerevics őrmester lőtte agyon a fenti vétségért.¹⁴⁶ November 19-én mind Baldacci, mind Bánffy őrnagy napiparancsot adott ki az engedetlenkedők ellen. A fosztogatások miatt pedig rögtönítélő törvényszé-

141 *Bauer*, 1870. 42. p.

142 Br. Baldacci Manó cs. k. ezredes az 51. gyalogezered parancsnoka volt. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnökségéről lemondva, szeptember 22-én ezrede parancsnokságát veszi át, október 27-től tábornok, a felső-erdélyi honvédcsepatoók főparancsnoka. *Bona*, 1987. 353. p.

143 *Imreh*, 32–39. p., *Dercsényi*, 28. p., *Kovács*, 1979. 23. p., *Kádár*, 1890. 112–119. p., *Timár*, 1892. 122. p. A magyar csapatok vercségét Urban alezredes is az ágyútűz okozta pániknak tulajdonította. *Dragomir*, 1944. I. 27–28. p. Karl Urban alezredes levele Losenau ezredeshez. Nagyiklód, 1848. november 14.

144 *Szigethy*, 1868. 18–22. p., *Bauer*, 1870. 43–53. p.

145 Uo. 26. p.

146 Wass.

ket állítottak fel, melynek az elnöke Kemény Farkas őrnagy volt.¹⁴⁷ Bár az OHB is tervezte a feloszlást, a lépésre mégsem került sor.¹⁴⁸ Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy Cserey alezredes — kiemelve a zászlóalj korábbi bátor helytállását — a feloszlás ellen nyilatkozott.¹⁴⁹

A 12. honvédzászlóalj

A zászlóaljt császári–királyi tisztek képezték ki a marosvásárhelyi várban.¹⁵⁰ A fogarasi honvédek szeptember végén vezényelték át Marosvásárhelyre.¹⁵¹ Élelmezésükről októbertől kizárólag a város gondoskodott, mert a főhadparancsnokság megtagadta ezt.¹⁵²

Szeptember végén a román mozgalmak ellen felhasználták ezen zászlóalj 2 századát is.¹⁵³ Október elején a nyárádtói román mozgalom lecsendesítésére 120 honvédet küldtek ki.¹⁵⁴

Az erdélyi helyzet megoldását sokan a székelység mozgósításától remélték. A székely had felállítását az október 16–18-án tartott agyagfalvi gyűlés határozta el. Ennek élére a 11. (székely) huszárezred parancsnokát, Sombory Sándor ezredest állították. A négy széknek megfelelően 4, egyenként 4000–4000 fős dandár létrehozását mondták ki.¹⁵⁵ A székely hadsereg magvát a 14. és 15. határezred egy-egy zászlóalja, a 11. huszárezred négy százada és a 12. honvédzászlóalj alkotta.¹⁵⁶ A hadműveleti célkitűzés Balázsfalva elfoglalása és az ott fogvatartott magyarok kiszabadítása, az Alsó–Fehér megyei magyarság megsegítése, valamint a Kolozsvárral való összekötetés megteremtése volt.¹⁵⁷ A székelyek kimozdulása a főhadparancs-

147 Parancskönyv. 1848. november 19.

148 KLÖM. XIII. 398. Kossuth levele Bánffy őrnagynak, december 2.

149 HM. Ált. 11572. Cserey levele, 1848. 12. 16.

150 Vajasdi.

151 Vay. 1288.

152 Uo. 1421. Dobay ezredes levele, 1848. október 15.

153 GT. Pr. 2508. Dobay ezredes levele, 1848. szeptember 19. Dobay itt is a gyenge felszereltség és fegyelem miatt ellenezte a bevetést., Uo. 2540. gr. Tholdalagi Ferenc marosszéki főkirálybíró levele, 1848. szeptember 27.

154 Vay. 1414. gr. Tholdalagi Ferenc marosszéki főkirálybíró levele, 1848. október 14.

155 Kovács, 1979. 19. p.

156 Legsúlyosabb problémát a tűzérség teljes hiánya jelentette.

157 Heydte, 1863. 93. p.

nokságot óvatosságra készítette. Mind Medgyes, mind Szászrégen körül csapatokat vontak össze.¹⁵⁸ Noha a 12. honvédzászlóalj fegyverzete és felszerelése hiányos volt, a honvédek az Urban elleni harcokban keményen megállták a helyüket.¹⁵⁹ Urban alezredes 4 zászlóalj élén Marosvásárhely ellen közeledett, amikor az udvarhelyszéki dandár megtámadta és viaszorította Vajdaszentivánig. (október 29.) Közben megérkeztek a csíkszékiek is, így a két dandár elfoglalta Vajdaszentivánt is. A 12. honvédzászlóalj itt esett át a tűzkeresztségen.¹⁶⁰ Vajdaszentivánnál lényegében csak kisebb csatározások voltak, hiszen Urban alezredes — a Puchner-től kapott utasításoknak megfelelően — főerőivel kitért az ütközet elől. A kiűrtett Szászrégent a székelyek felgyújtották és kifosztották, majd a székely tábor feloszlott. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a nagyszámú népfelkelő élelmezése szinte megoldhatatlan problémát jelentett. Ezt követően Gedeon császári tábornok november elején 4000 fővel és 12 ágyúval Marosvásárhely ellen indult.¹⁶¹ Az offenzíva célja a Felvinc–Nyárárdtő vonal elfoglalása, az Urban alezredes alatt harcoló csapatokkal való összekötés megteremtése, valamint a Maros-völgy pacifikálása volt.¹⁶² Az ütközet a székelyek kudarcával végződött.¹⁶³ Gedeon tábornoknak elég volt az ágyúival egyetlen egy sortüzet vezényelnie, mire a székely népfelkelők szétfutottak és magukkal rántották a reguláris alakulatokat is.¹⁶⁴

A zászlóalj a székely tábor szétverése (november eleje) után részt vett Háromszék önvédelmi harcában.¹⁶⁵ Így érthető, hogy amikor Kossuth felvilágosítást kért

158 A Medgyes körül összevont csapatok (3 zászlóalj Károly Ferdinánd, egy zászlóalj Sivkovich és fél zászlóalj Turszky) parancsnoka Kleiser őrnagy, míg a Szászrégen környéki (Román határőrök és felkelők, 2 gyalogos zászlóalj, bukovinai kordon zászlóalj, 120 svalszér) Karl Urban alezredes volt. *Heydte*, 1863. 138, 143. p.

159 *Honvéd*, 1849. 20. sz. 78. p, 1849. január 19. „A székely táborozás részletei”.

160 Uo.

161 Gedeon tábornok hadosztálya a következő alakulatokból állt: 120 nagyszebeni nemzetőr, 4 század Uracca gránátos, 4 század gyalogos, 2 század svalszér, 12 ágyú, valamint román népfelkelők. *Heydte*, 1863. 143. p.

162 *Dragomir*, 1944. I. 18–20. p. Puchner főhadparancsnok levele Gedeon tábornokhoz. Szeben, 1848. november 1.

163 Kovács, 1979. 20. p., A székely csapatok száma ugyan felülmúlta a császári csapatokét, de a soralakulatok tekintetében a császáriak voltak kétszercs túlerőben, tűzérséggel pedig a székelyek egyáltalán nem rendelkeztek. Ahogy a császári ágyúk megszólaltak a székely népfelkelők szétfutottak, és magukkal a rendes alakulatokat is. *Heydte*, 1863. 144–145. p.

164 *Honvéd*, 20. sz. 1849. 01. 19. „A székely táborozás részletei”.

165 *Kővári*, 1861. 25. p., *Egyed*, 1979. 123–133. p. A zászlóalj háromszéki harcainak ismertetése meghaladja tanulmányunk idő keretét.

Vay királyi biztostól a zászlóalj állapotáról (november közepe), az nem tudott érdemleges választ adni.¹⁶⁶

A 32. honvédzászlóalj

Erdélyben még októberben nekikezdtek egy újabb zászlóalj szervezésének, melyet Aranyosszékből akartak felállítani, br. Kemény Farkas irányításával. Ekkor már a főhadparancsnokság nem támogatta a honvédzászlóalj létrehozását.¹⁶⁷ Így a zászlóalj még október végén is csak 132 újoncból állt.¹⁶⁸

A felfegyverzés is lassan haladt, noha Cserey alezredes már november végén fegyvert igényelt Lahner Györgytől.¹⁶⁹ A felfegyverzés azonban nem történt meg, a zászlóalj parancsnoka, Bittó Károly őrnagy még decemberben is a hiányos felszereltség miatt panaszkodott.¹⁷⁰ A zászlóalj december közepén 1 felfegyverzett, és 5 fegyvertelen századból állt. A felfegyverzett századot hozzácsatolták a 11. honvédzászlóalrhoz, míg a többit feloszlatták. Így a zászlóalj lényegében megszűnt.¹⁷¹

A zászlóaljak tisztikara és állománya

A zászlóaljak tisztikarának vizsgálatát Bona Gábor alapvető munkáinak segítségével végeztük el. Megállapíthatjuk, hogy több mint 90% volt azok aránya, akik a császári hadsereg kilépett, vagy aktív tisztjei, altisztjei voltak. Ezen belül pedig majdnem 50% volt azok aránya, akik valamelyik székelly határőrezredben szolgáltak. Innen nem csak tisztok, hanem altisztek is kérték a honvédséghez való áthelyezését.

166 KLÖM. XIII. 293., 1848. november 15. A válasz: 1848. november 22. *Deák*, 1943. 226. p.

167 Vay. 1463. br. Kemény Farkas levele, 1848. október 10. A zászlóalj szervezésével Kemény volt megbízva. A szervezést nagyban nehezítette, hogy a főhadparancsnokság visszarendelte a sorkatonaságot a toborzóhelyekről, és ezen még a gubernium kérésére sem változtattak. GT. Pr. 2686, 1848. október 15.

168 ONHT. 6947.

169 Vay. 2348. Cserey levele Vay Miklóshoz, 1848. november 28.

170 Hodossy. 2. d. 505.

171 *Szigethy*, 1868. 29. p.

ket.¹⁷² (26 vizsgált tisztből 11 fő) A társadalmi megoszlás a következő volt: 26 tisztből, 2 főnemesi, 22 köz és kismemesi, 2 polgári származású. Így nem igazolható Cserey alezredes azon állítása, hogy Erdély elvesztésének oka abban keresendő, hogy Vay királyi biztos a honvédséghez nagy számban nevezett ki arisztokratákat.¹⁷³

A szolgálatvállalás okai különbözőek lehettek. Fő motiváló tényező talán az egzisztenciális ok volt, hiszen a honvédtiszti státus előléptetést és magasabb fizetést jelentett. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a székely határőrezredek tisztikarában a liberális reformmozgalom hatására megindult a nemzeti ébredés. Erről a kortárs Jakab Elek így emlékezik: „1841 körül csaknem váratlanul azon hírrel lepték meg az erdélyi hírlapok az olvasó világot, hogy a kézdivásárhelyi és csíkszeredai katonanövendék ifjai, az ezredbeli altisztek, hadapródok s ifjú tanártisztek magyar olvasó társaságot alkottak, magyar hírlapokat és könyveket olvasnak, a nemzeti költők hazafias dalait szavalják, a politikai eseményekről beszélgetnek ... Az ébredő haza örömmel fogadta a kellemes hírt, de az ezredek tisztikarát bámuló ijedelem fogta el. Katona és magyar könyvolvasás azon időben! hal-lani is vétkes volt. Mit mond ehhez a nagyszebeni General-Commando s a bécsi Hofkriegsrath? elgondolták az illetők, s a gyanus ifjakat: Báritz György és Pál, Mike, Bocskor, Puskás és Mártonffy cadetokat és őrmestereket lakóhelyükön, minden ponton csaknem egyszerre letartóztatva és elzárva, Nagyszebenből kirendelt őrnagy hadbíró által hosszasan tartott vizsgálat alá fogták, vallatták, ijesztgették, mélyreható nyomozás folyt nagy ideig. 1843 októberében három évi vizsgálati fogság után, Aachen Rajna melléki Poroszországban költ V. Ferdinánd császár és király azzon k. leirata, melynek értelmében mindnyájan elítéltettek....”¹⁷⁴ A székely ezredek törzstisztjei is támogatták az önvédelmi harcot. Noha az ő lelkivilágukban a több évtizedes szolgálat mély nyomokat hagyott, a magyar patriotizmusuk vitathatatlan, és sokszor e két érzés között örlődtek. Dobay Károly és Sombory Sándor ezredek sorsának alakulása ennek ékes bizonyítéka, hiszen 1848 őszén ők az erdélyi székely haderő vezetői. Döntésükben az is közrejátszhatott, hogy a főhadparancsnokság a román felkelést támogatta, ezáltal az erdélyi magyar nemes-ség és lakosság léte is veszélybe került, ez pedig még császárhű székely tisztek szá-mára is elfogadhatatlan volt. Így nem meglepő, hogy október 21-én a székely tisztek nyílt levéllel fordultak az „Erdélyben állomásozó csapatok tisztjeihez” mely-ben a lázadás miatt felbomlott rend helyreállítására és a királyi trón megvédésére

172 Pl. Barnabás József őrmester már augusztus közepén. Vay. 612.

173 KLÖM. XIII. 413. Cserey levele Kossuth Lajoshoz, 1848. december 5.

174 *Jakab*, 1880. 140–142. p. idézi: *Bona*, 1987. 11. p.

szólították fel őket. A nagyszebeni helyőrség válaszlevelében (október 28.) a királyi trón védelmével szembehelyezte a birodalmi egység megoltalmazását, melyet a pesti bujtogatók révén a székely „határőrtiszt urak” is veszélyeztetnek. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a császár és király ugyanazon személy volt.¹⁷⁵

Egészen különleges sors jutott a 11. honvédszászlóalj parancsnokául kiszemelt Richter Ede főszázados számára. Őt az ezrede nem engedte el, ennek ellenére 1849-ben mégis átjutott a honvédsereghez. Nehiba Józsefet, a 62. gyalogezred századosát szintén ezen zászlóalj élére szánták őrnagyi rangban. Ő azonban inkább ezredénél maradt, és magyar származása ellenére a szabadságharcot ellenünk harcolta végig.¹⁷⁶ Szigethy Miklós, az I. román határőrezred alhadnagya már elég korán kérvényezte a hadügyminisztertől, hogy valamelyik honvédszászlóaljnál szolgálhasson. Mikor az ezred nyíltan felmondta az engedelmességet a magyar kormánynak, a helyzete lehetetlenné vált, és belső vívódásai ellenére is átlépett a 11. honvédszászlóaljhoz.¹⁷⁷ Lelkivilágának állapotát hűen tükrözik visszaemlékezésének sorai: „... A 11. honvédszászlóalj toborzása megkezdődött volt,¹⁷⁸ ahoz történt tiszti kinevezésemet láttam is, olvastam is, de az én áttételésem késett, ámbár alkalmilag találkoztam Dobay ezredessel, ki a zászlóalj alakításával volt megbízva, érdekemben személyesen kértem meg, tudtván vele tett lépéseimet. Aggodalmam folyvást nőtt. Beadom lemondásomat, vagy egyszerűen elhagyjam az ezredet? Melyiket tegyem? Oly kérdések ezek, melyekre az események elviharása után könnyű a felelet; de akkor felszólalt egyik ellen a becsületérzetem, a másik ellen azon remény, hogy hátha sikerül a törvény uralmát és belbékét helyreállítani.”¹⁷⁹ Mircse Dénes a második román határőrezred századosa szintén elég korán átkerült honvédséghez.¹⁸⁰ Dobay Károly ezredes maga kérte, hogy mindkét fia, Károly és József a honvédségnél szolgálhassanak.¹⁸¹ A kisebbik fiút, Károlyt, aki ekkor még a bécsúj-hegyi akadémia kadétja volt, 1848. szeptember 27-én nevezték ki a 12. honvédszászlóalj hadnaggyá, hazajönni azonban csak 1849 januárjában tudott.¹⁸²

175 *Heydte*, 1863. 95–96. p. A két levél fordítását közli: *Gelich*, I. 388–392. p.

176 *Urbán*, 1999. II. k. 1305. sz., *Bona*, 1987. 367. p.

177 *Szigethy*, 1868. 3–9. p.

178 1848 szeptemberében.

179 *Szigethy*, 1868. 5. p.

180 Vay. 854. Mészáros Lázár levele Vay királyi biztoshoz, melyben támogatja a kőrcsét, 1848. augusztus 21.

181 Vay. 316. Dobay ezredes levele a hadügyminiszterhez, 1848. július 5. A miniszter a kőrcsét támogatja.

182 *Bona*, 1988. 175. p.

A legénységi állományról nagyon keveset tudunk. Az első tíz honvéd zászlóalj állományában az értelmiségiek aránya szembetűnően magas volt (10%). Mindkét erdélyi zászlóaljról meglehetősen sok visszaemlékezés, napló maradt fenn. Az értelmiségi réteg szerepet játszott a toborzásban is. Désre például szeptember elején érkezett egy toborzó csapat, melynek tagjai ekkor már a 11. honvédszászlóalj katonái voltak. Szinte kivétel nélkül iskolázottak voltak.¹⁸³

Wass János visszaemlékezése szerint a 11. honvédszászlóalj elsősorban, a kolozsvári református, katolikus és unitárius főiskolák ifjúságából, kevés számú kormánybiztosi hivatalnokból és céhlegényből állott.¹⁸⁴

Désen már június 20-án a toborzási rendelet kibocsátásakor 14 céhlegény rögtön jelentkezett honvédeknek. A gazdáiktól felvett csekély előleget a foglalóból akarták megtéríteni.¹⁸⁵ A helyi nemzetőrségből olyan sokan jelentkeztek a zászlóaljhoz, hogy azt újjá kellett szervezni.¹⁸⁶

Nagyenyeden a honvédtoborzás csak augusztus 20-a körül indult meg. A katonai biztos Szuini Pál székely huszár százados volt. A toborzási tanya a városháza volt, amely előtt, a piactéren egy zenekar magyar dalokat játszott. Már az első nap 75 ifjú jelentkezett, akik többségükben a helyi főiskola diákjai voltak. A toborzás még egy hétig folyt, és az értelmiségiek mellett szép számmal jelentkeztek mesterlegények, iparosok, vidéki birtokosok fiai, és parasztlegények. Az önkénteseket a polgárok bőségesen megvendégelték. A toborzási bizottság Nagyenyedről Marosújhárra ment, majd meglátogatták a hegyaljai községeket és a bányavárosokat. Gyulafehérvárra a várparancsnok nem engedte be a bizottságot, mert félt, hogy a Károly Ferdinánd gyalogezred katonáinak egy része is felcsap honvédeknek. A bizottság munkáját elsősorban a vármegyei apparátus támogatta.¹⁸⁷

A dévai honvédszázadhoz nagy számban jelentkeztek a tanuló, kereskedő és iparos ifjak. Visszaemlékezések szerint ők tették ki a mintegy 300 fős század 8/10 részét.¹⁸⁸

Beavatási jegyzőkönyv ismereteink szerint csak a tordai toborzó helyről maradt fenn, ahol szeptemberben az újoncok létszáma elérte a 128 főt. Ők nemzetiség tekintetében mind magyarok voltak, vallásukat nézve pedig unitáriusok, reformátusok és katolikusok. A leendő honvédek életkora 18–23 év között volt.¹⁸⁹

183 Kádár, 1890. 64. p.

184 Wass.

185 Kádár, 1890. 61. p.

186 Uo. 29. p.

187 Szilágyi, 1898. 84–85. p.

188 Issekutz, 1904–1905. 77. p.

189 Hm. számv. 4. d. szn.

A Kolozsváron állomásozó Károly Ferdinánd ezredbeli katonák között nagy volt a hajlandóság a 11. honvédzászlóaljhoz való beállításra. Ennek következtében az ezred 2. zászlóaljának létszáma 500 fő alá csökkent.¹⁹⁰ A Szilágyságban állomásozó 3 század Turszky ezredbeli sorkatonaság között is nagy volt a 11. honvédzászlóaljhoz átlépők száma. Így a szilágysolymói készletek (fegyver, lőszer, felszerelés) is a honvédek birtokába jutottak. Október közepén a Turszky ezredbeli zászlóalj létszáma 150 főre csökkent.¹⁹¹

Szölössy István visszaemlékezése szerint a 12. honvédzászlóaljba is nagy számban álltak be a marosvásárhelyi református kollégium diákjai közül.¹⁹² Pedig sokan közülük 1848 tavaszán még a székely határőrség intézménye ellen izgattak. A háromszéki Donát Pál március végén marosvásárhelyi táblai gyakornokként érkezett Csíksolymóra, ahol a helyi iskola diákjait a változásokról tájékoztatta, valamint a határőrség ellen agitált. A szék tisztsége fellépett ellene.¹⁹³ Szeptemberben pedig a 12. honvédzászlóalj katonája volt.¹⁹⁴ A zászlóaljba főleg a székelység köréből jelentkeztek.¹⁹⁵ Marosvásárhelyen 3 század Turszky gyalogság állomásozott. (16, 17, 18) Ezek közül olyan sokan átálltak a 12. honvédzászlóaljhoz, hogy volt olyan század, melynek létszáma 50 fő alá csökkent.¹⁹⁶

Összegzés

Az erdélyi magas politikai elit köreiből a honvédség eszméje termékeny talajra talált. Ösztönzőleg hatott, hogy a liberális nemesség az első balázsfalvi gyűlés (1848. május 15–17.) óta joggal tartott a román nemzeti mozgalomtól. Ráadásul Erdélyben a soralakulatokból csak a két székely gyalogos határőrezred és egy huszár ezred tekinthető a magyar kormány számára megbízhatónak, de ezek egy részét, két gyalogos zászlóaljat és egy huszárosztályt 1848 nyarán Magyarországra vezényel-

190 Trócsányi, 1956. 434. p., Heydte, 1863. 125. p.

191 Heydte, 1863. 80. p. és 109. p., Noha a főhadparancsnokság október 5-én kérte a Guberniumot, hogy az átlépéseket akadályozza meg, a főkormányzónak érdemben nem sokat tudott tenni. Trócsányi, 1956. 421. p.

192 Szölössy, 1877. 6. p.

193 Erről bővebben: Benkő Samu: Csíki ifjúsági mozgalmak 1848 tavaszán. In: A helyzettudat változásai. Bukarest, 1977. 259–267. p.

194 Vay. 964.

195 Vajásdi.

196 Heydte, 1863. 79. p., Biás, 1900. 13. p.

ték. Pedig ettől az időszaktól kezdve Erdély egy megbolygatott méhkashoz volt hasonló. A román parasztok sok helyen a megyei tisztviselőket is elkergették, és így felbomlott a közigazgatás.¹⁹⁷ A magyar kormány azon szándéka, hogy az erdélyi honvédszászlóaljakat a szerb konfliktusban vessék be tarthatatlanná vált, sőt rövidesen az erdélyi magyarság szorult rá az anyaország katonai segítségére.

Az 1848 nyarán és őszén Erdélyben felállított két honvédszászlóalj szervezése — melyek a későbbiek folyamán a 11. és 12. sorszámot kapták — az anyaországi alakulatok mintájára történt. Toborzásuk, kiképzésük és felszerelésük 1848 őszéig a császári–királyi hadszervezet rendszerében folyt, a koordinálás feladatát az Erdélyi Főkormánysház (Gubernium) apparátusa látta el. Októbertől az eddig működő rendszer felborult, az egyik oldalon a császári katonaság, román és szász felkelők, míg a másikon a honvédszászlóaljak, székely határőrség, magyar lakosság népfelkelése. Az erőviszonyok kezdetben az előbbi félnek kedveztek, így Erdély 1848 novemberében elveszett tűnt a magyar politikai vezetés számára. Az erdélyi védőerő — leszámítva a román felkelőkkel folytatott kisebb csatározásokat — szinte minden ütközetben alulmaradt. Nem szabad azonban arról megfeledkeznünk, hogy a magyar reguláris haderő száma kicsiny volt, és tüzéség pedig nem, vagy alig állt rendelkezésre. Így visszakerült Erdélybe a kimozdított székely katonaság, a frissen kinevezett erdélyi fővezér, Bem seregét más csapatokkal és jelentős tüzéséggel megerősítették.

Rövidítések feloldása

1. Levéltári források a Magyar Országos Levéltár (MOL) anyagából

Bm. eln	Belügyminisztérium. Elnöki iratok. H 9. [1848]
GT. Pr.	Gubernium Transylvanicum elnöksége. Praesidialia. F 37. [1848]
HM. Ált.	Hadügyminisztérium. Általános iratok. H 75. [1848]
HM. számv.	Hadügyminisztérium. Számvevősegi iratok. H 83. [1848]
Hodossy	Hodossy Miklós kormánybiztosi iratai. H 106. [1848]

197 Kovács, 1979. 11. p.

Min. eln.	Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizotmány, kormányzó–elnökség. H 2. [1848]
Nyomt.	Az 1848–49-i forradalomra, szabadságharcra és emigrációra vonatkozó nyomtatványok. R 32. [1848]
ONHT	Országos Nemzetőrségi Haditanács. Közös en kezelt általános iratok. H 92. [1848]
Parancskönyv	A XI. honvédzászlóalj parancskönyve. MOL. Katonai iratok. R 306. [1848]
Pm. eln.	Pénzügyminisztérium. Elnöki iratok. H 20. [1848]
Vay.	Vay Miklós kormánybiztosi iratai. H 113. [1848]
Vajasdi	Vajasdi Lajos emlékirata. MOL. Mikrofilmtár. Román Tudományos Akadémia. Kolozsvári Történeti Intézet. Kolozsvári Fiókkönyvtár.
Wass	„Wass János a volt 11. honvédzászlóaljnak főhadnagya: Egy néhány szó, az 1848-ban alakult 11. honvédzászlóaljról.” MOL. Katonai iratok. R 306. [1848] (A visszaemlékezés nagy része megjelent a kolozsvári Történelmi Lapok 1876. évfolyamában.)

2. Feldolgozások

<i>Bakk</i> , 1880	<i>Bakk Endre</i> : Az 1848–49-ki szabadságharcz alatti események Vízaknán. Bp., 1880.
<i>Bauer</i> , 1870	Bauer őrnagy Bem tábornok főhadsegédének hagyományai 1848 és 1849-ből. Közli: Makray László képviselő és volt honvédezredes. Pest, 1870.
<i>Biás</i> , 1900	<i>iff. Biás István</i> : Marosvásárhely a szabadságharcz alatt. Marosvásárhely, 1900.
<i>Bona</i> , 1987	<i>Bona Gábor</i> : Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. Bp., 1987.

- Bona*, 1988 *Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.
- Bona*, 1998 *Bona Gábor*: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848–49. évi szabadságharcban. I–III. k. Bp., 1998.
- Deák*, 1943 *Deák Imre*: 1848, a szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták. Bp., 1943.
- Dercsényi* *Dercsényi Kálmán*: Bem tábornok erdélyi hadjárata. 1848–49. é.n.
- Dragomir*, 1944 *Silviu Dragomir*: Revolutia românilor din Transilvania în anii 1848–49. Sibiu, 1944. I. k.
- Egyed*, 1979 *Egyed Ákos*: Háromszék. 1848–49. Bukarest, 1979.
- Egyed*, 1997 *Egyed Ákos*: A korszerűsödő és hagyományörző Erdély. Csíkszereda, 1997. I–II. I. k.
- Ellenőr Ellenőr. Kolozsvár, 1848. Szerk.: Kővári László, Dózsa Dániel.
- Erdélyi Híradó *Erdélyi*, majd *Kolozsvári Híradó*. Kolozsvár, 1848.
- F. Kiss*, 1989 Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Szerkesztette és bevezető tanulmányt írta: F. Kiss Erzsébet. Bp., 1989. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok. 15.)
- Gelich* *Gelich Rikárd*: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. Bp., é.n. I–III.
- Hermann*, 1998 *Hermann Róbert*: A 10. honvédszászlóalj története. In.: Szabolcsi honvédek a szabadságharcban. (1848–1849) Nyíregyháza, 1998. Szerk.: Bene János. 31–73. p.
- Heydte*, 1863 *August Heydte*: Der Winter–Feldzug des Revolutionskrieges in den Jahren 1848 und 1849. [2. kiadás.] Leipzig, 1863.
- HK Hadtörténelmi Közlemények
- Honvéd *Honvéd*, 1849, Kolozsvár.

- Imreh* *Imreh Sándor*: Visszaemlékezés az 1848–49-ik évi szabadságharcra Erdélyben. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. 1022/Folg.
- Issekutz, 1904–1905* *Issekutz Antal* feljegyzései az 1848–49-ben Hunyadmegyében történt eseményekről. I–II. közlemény. In.: Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat XV-ik Évkönyve. Déva, 1904–1905.
- Jakab, 1880* *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Bp., 1880.
- Kádár, 1890* *Kádár József*: Belső-Szolnok és Doboka vármegye története. 1848–49. Dés, 1890.
- Kedves, 1993* *Kedves Gyula*: A szabadságharc fegyverei. In: Haditechnika, 27. (1993) 2–3. sz. 46–50. p.
- KLÖM. XII. Kossuth Lajos összes munkái. XII. k. Kossuth Lajos az első magyar minisztériumban. S. a. r.: Sinkovics István. Bp., 1952.
- KLÖM. XIII. Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. S. a. r.: Barta István. Bp., 1952.
- Kovács, 1979* *Kovács Endre*: Bem a magyar szabadságharcban. Bp., 1979.
- Kővári, 1861* *Kővári László*: Erdély története 1848–49-ben. Pest, 1861.
- Kővári, 1861/1* *Kővári László*: Okmánytár az 1848–49-ki erdélyi eseményekhez. Pest, 1861.
- Közlöny Közlöny. Pest. 1848. Szerk: Gyurmán Adolf.
- Lévay, 1889* Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből. Lévay József bevezetésével. Bp., 1889.
- Marczius Tizenötödike Marczius Tizenötödike. Pest. 1848.
- Miskolczy, 1988* *Miskolczy Ambrus*: Erdély a forradalomban és szabadságharcban. (1848–1849) In: Erdély Története három kötetben. I–III. k. Szerk.: Szász Zoltán. Bp., 1988. III. k. 1346–1425. p.

- Nyárády*, 1998 *Nyárády Gábor*: Advent Fekete–Sárgában. Pákei Lajos levelei Kolozsvár megpróbáltatásairól 1848 őszén. HK 111. (1998) 4. sz. 928–943. p.
- Szigethy*, 1868 [*Szigethy Miklós*]: Adatok a XI. honvédsászlóalj történetéhez. Kolozsvár, 1868.
- Szilágyi*, 1898 *Szilágyi Farkas*: Alsó–Fehér vármegye 1848–49-ben. Nagyenyed, 1898.
- Szőcs*, 1972 *Szőcs Sebestyén*: A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban. Bp., 1972.
- Szöllőssy*, 1897 *Szöllőssy István*: A XII. honvédsászlóalj működése az erdélyi hadjáratban. In: Történelmi Lapok, (1897)
- Timár*, 1892 *Timár Károly*: A kolozsvári 3 fontos üteg történetéhez. In: Történelmi Lapok, Kolozsvár. (1892) 12. sz.
- Urbán*, 1973 *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp., 1973.
- Urbán*, 1980 *Urbán Aladár*: A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. In: Hadtörténelmi Közlemények, 93. (1980) 9. sz. 405–420. p.
- Urbán*, 1986 *Urbán Aladár*: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Bp., 1986.
- Urbán*, 1999 gr. Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, jegyzeteket készíttette, az előszót írta: Urbán Aladár. Bp., 1999. I–II. k.

1. számú melléklet

a.) A toborzás eredménye júniustól július végéig

- Kolozsvár: 120 fő.¹⁹⁸
- Dés: 14 fő.¹⁹⁹
- Déva: 19 fő.²⁰⁰
- Nagyenyed: 75 fő.²⁰¹
- Torda és Aranyosszék: 20 fő.²⁰²
- Kézdivásárhely: 123 fő.²⁰³
- Udvarhelyszék: 103 fő.²⁰⁴
- Vízakna: 11 fő.²⁰⁵
- Erzsébetváros: 24 fő.²⁰⁶
- Marosvásárhely: 80 fő.²⁰⁷
- Hegyalja: 20 fő.²⁰⁸
- Marosújvár: 7 fő.²⁰⁹
- Tövis: 6 fő.²¹⁰
- Bányavidék (Alsó–Fehér vm): 20 fő.²¹¹
- Brassó: 30 fő.²¹²

(A többi a toborzó helyről nem rendelkezünk adatokkal.)

¹⁹⁸ GT. Pr. 1718. 1848. június 26. ONHT. 1138.

¹⁹⁹ GT. Pr. 1704. 1848. június 25.

²⁰⁰ Uo. 1853. 1848. július 4.

²⁰¹ *Szilágyi*, 1898. 84. p.

²⁰² GT. Pr. 1786. 1848. június 28. *Jakab*, 1880. 271. p.

²⁰³ GT. Pr. 1723. 1848. június 28. *Jakab*, 1880. 271. p.

²⁰⁴ GT. Pr. 1722. 1848. június 29. Vay. 582., *Jakab*, 1880. 271. p.

²⁰⁵ GT. Pr. 1752. 1848. június 22. *Szilágyi*, 1898. 85. p., *Bakk*, 1880. 214. p.

²⁰⁶ GT. Pr. 1713. 1848. június 28. *Jakab*, 1880. 271. p.

²⁰⁷ *Ellenőr*, 31. sz., 1848. június 27.

²⁰⁸ *Szilágyi*, 1898. 85. p.

²⁰⁹ Uo.

²¹⁰ Uo.

²¹¹ Uo.

²¹² *Jakab*, 1880. 271. p.

b.) A toborzás eredménye augusztusban, szeptemberben

- Fogaras: 11 fő.²¹³
- Marosvásárhely: 200 fő.²¹⁴
- Beszterce: 92 fő.²¹⁵
- Kolozsvár: 183 fő.²¹⁶
- Kolozs mezőváros: 2 fő.²¹⁷
- Aranyosszék: 80 fő.²¹⁸

c.) A toborzás eredménye szeptember 19–26 között

- Udvarhely: 1 fő.
- Kézdivásárhely: 126 fő.
- Déva: 6 fő.
- Marosvásárhely: 23 fő.
- Fogaras: 185 fő.
- Kolozsvár 24 fő.²¹⁹

d.) Állomány kimutatás (július 27)

- 11. honvédszászlóalj: 363 fő.
- 12. honvédszászlóalj: 44 fő.
- 13. honvédszászlóalj: 19 fő.
- 14. honvédszászlóalj: 33 fő.

Összesen: 459 fő.²²⁰

213 GT. Pr. 2234. gr. Bethlen Gábor főkapitány levele Vaynak, 1848. augusztus 16.

214 Vay. 963. gr. Lázár Dénes főbíró levele, 1848. szeptember 7.

215 ONHT. 4298. Beszterce levele a miniszterelnöknek, 1848. szeptember 23.

216 Uo. 4424. A város levele a miniszterelnökhöz, 1848. szeptember 18.

217 Uo. 4772. A város levele a miniszterelnöknek, 1848. szeptember 25.

218 Közlöny. Pest. 92. sz., 1848. szeptember 9.

219 ONHT. 4999.

220 ONHT. 2869. Ezen jelentéseket Dobay ezredes nyújtotta be.

e.) Állomány kimutatás (augusztus 8)

- 11. honvédszászlóalj: 272 fő.
- 12. honvédszászlóalj: 44 fő.
- 13. honvédszászlóalj: 27 fő.
- 14. honvédszászlóalj: 19 fő.

Összesen: 362 fő.²²¹

f.) Állomány kimutatás (szeptember 8)

- 11. honvédszászlóalj: 551 fő.
- 12. honvédszászlóalj: 227 fő.
- 13. honvédszászlóalj: 136 fő.
- 14. honvédszászlóalj: 78 fő.²²²

g.) Állomány kimutatás (szeptember 9–19)

- 11. honvédszászlóalj: 742 fő.
- 12. honvédszászlóalj: 365 fő.
- 13. honvédszászlóalj: 184 fő.
- 14. honvédszászlóalj: 108 fő.

Összesen: 1395 fő.²²³

h.) Állomány kimutatás (szeptember 19–26)

- 11. honvédszászlóalj: 846 fő.
- 12. honvédszászlóalj: 674 fő.
- 13. honvédszászlóalj: 200 fő.
- 14. honvédszászlóalj: 221 fő.²²⁴

Összesen: 1941 fő.

²²¹ ONHT. 3173.

²²² ONHT. 3582.

²²³ ONHT. 4055.

²²⁴ ONHT. 4999.

i.) A két zászlóalj létszáma októberben:

- 11. honvédzászlóalj: 1086. fő.
- 12. honvédzászlóalj: 1053. fő.²²⁵

2. számú melléklet

Tiszti kinevezések, előterjesztések

- Balázs Manó őrnagy és zászlóaljparancsnok (12. honvédzászlóalj).²²⁶
- gr. Bethlen Olivér százados (11. honvédzászlóalj).²²⁷

*Dobay ezredes felterjesztése a honvédzászlóaljak tisztikaráról
(augusztus 10.)²²⁸*

11. honvédzászlóalj:

- Százados: Bittó Károly.²²⁹
- Főhadnagy: Dolinay Mihály.²³⁰
- Hadnagy: Zeyk Ferenc²³¹

12. honvédzászlóalj:

- Százados: Szabó Farkas.²³²
- Főhadnagy: Horvatovics.²³³
- Hadnagy: Hős János.

²²⁵ ONHT. 6379., 6654., 6892. 1848. október 17–18.

²²⁶ ONHT. 3039. 1848. augusztus 25., 3108. 1848. augusztus 17.

²²⁷ ONHT. 2312. 1848. augusztus 2.

²²⁸ ONHT. 2732.

²²⁹ Vagyontalan nemesi származású, magyar (1806–1865). Főhadnagy a 62. gyalogezredben. *Bona*, 1987. 114. p.

²³⁰ Nemesi származású, magyar. 1843-tól hadfi a 37. gyalogezrednél, 1844-től nemesi testőr Bécsben. *Bona*, 1987. 137. p.

²³¹ Nemesi származású, magyar, római katolikus (1824–1885). 1842-től hadfi, majd 1848-tól őrmester az 51. gyalogezredben. *Bona*, 1988. 671. p.

²³² Vagyontalan, polgári származású (1815–1869). 1833-tól hadfi, 1848-tól főhadnagy az 52. gyalogezrednél. *Bona*, 1987. 298. p.

²³³ Horvatovich József. Kilépett hadnagy (51. gyalogezred). *Bona*, 1998. II. 79. p. Őt még augusztus másodikán kinevezték századosnak. Vay. 443.

13. honvédszászlóalj:

- Százados: Székely Elek.²³⁴
- Főhadnagy: Rohoman Károly.²³⁵
- Hadnagy: Bohus János.

14. honvédszászlóalj:

- Százados: Buczy Alajos.²³⁶
- Főhadnagy: Kosztka József.²³⁷
- Hadnagy: Csiki Domokos.²³⁸

*Dobay ezredes felterjesztése a zászlóaljparancsnokok személyéről
(augusztus 22)²³⁹*

- 11. honvédszászlóalj: Nehiba József őrnagy.
 - 12. honvédszászlóalj: Balázs Manó őrnagy.²⁴⁰
- Nehiba József kinevezése őrnagynak és zászlóaljparancsnoknak. (augusztus 22)²⁴¹

²³⁴ Nemesi származású, magyar. Főhadnagy az 51. gyalogezrednél. *Bona*, 1987. 309. p. Őt még augusztus másodikán kinevezték századosnak. Vay. 443.

²³⁵ Rohoman Károly. Vagyontalan polgári származású, német. 1838-tól hadfi, 1848-tól alhadnagy az 51. gyalogezrednél. *Bona*, 1987. 284. p. Őt még augusztus másodikán kinevezték századosnak. Vay. 443.

²³⁶ Butzy Alajos. Kisbirtokos nemesi származású, magyar. Kilépett főhadnagy, 1827–1847 között a 31. gyalogezredben szolgált. *Bona*, 1987. 119. p. Őt még augusztus másodikán kinevezték századosnak. Vay. 443.

²³⁷ Vagyontalan, nemesi származású, magyar (1818–1903). 1834-től hadfi, 1844-től hadfi a 14. határőrezredben. *Bona*, 1987. 208. p.

²³⁸ Csiki Domokos. Székely származású. *Bona*, 1988. 153. p.

²³⁹ Százados a 15. határőrezrednél. 1848. november 28-án katonái mint árulót felkoncolják Sepsiszentgyörgyön. *Bona*, 1988. 353. p., ONHT. 2901.

²⁴⁰ Őt még augusztus elsején javasolta őrnagynak Mészáros Lázár hadügyminiszter. Vay. 473.

²⁴¹ ONHT. 2921.

Kinevezések a 13. honvédszázlóaljhoz

- Főhadnagynak: Lakatos Benedek²⁴², Szabó József.²⁴³
- Alhadnagynak: Debreceni Károly, Gedeon Kelemen.²⁴⁴

A zászlóalj tisztkara szeptemberben

11. honvédszázlóalj:

- Őrnagy: Richter Ede²⁴⁵
- Százados: br. Bánffy János, Alsó Sándor²⁴⁶, gr. Bethlen Olivér.
- Főhadnagy: Kakutsi Zsigmond²⁴⁷, Balázs Endre.²⁴⁸
- Hadnagy: Keresztes Kálmán²⁴⁹, Veress Miklós²⁵⁰, Szentpáli Zsigmond²⁵¹, Gál Ignác²⁵²
- Számvevő: Nemes László.

242 Nemesi származású, magyar (1821–1873). Jogot végez. Volt nemesi testőr, kilépett hadnagy. *Bona*, 1987. 216. p.

243 Nemesi származású, magyar, római katolikus. Kilépett főhadnagy. *Bona*, 1988. 562–563. p.

244 Joggyakornok (1829–1876). Őrmester a 3. honvédszázlóaljnál. *Bona*, 1998. I. k. 455–456. p., ONHT. 3808. 1848. szeptember 18

245 *Bona*, 1987. 113. p.

246 Kisbirtokos nemesi származású, magyar (1813–1873). Főhadnagy a 17. határőrezrednél. *Bona*, 1987. 90. p.

247 Székely származású, református. Kilépett hadnagy, 1832–1843 között a 2. gyalogezredben szolgált. *Bona*, 1988. 296. p.

248 Hadnagy a 14. határőrezredben. *Bona*, 1998. I. 65–66. p.

249 Magyar, római katolikus. 1844-től őrmester az 51. gyalogezrednél. *Bona*, 1988. 308–309. p.

250 Veres Miklós. Székely, nemesi származású, unitárius. 1843-tól hadfi, majd 1848-tól őrmester az 51. gyalogezrednél Kolozsváron. *Bona*, 1988. 641–642. p.

251 Szentpáli Zsigmond. Kisbirtokos nemesi származású, magyar. Jogot végez. Volt hadfi, 1836–1839. között a 17. határőrezredben szolgált. *Bona*, 1987. 405–406. p.

252 Gál Ignác. (1820–1905) Székely származású. 1838-tól közvitész, 1847-től őrmester a 14. határőrezrednél. *Bona*, 1988. 225. p.

12. honvédszászlóalj:

- Százados: Klement György²⁵³, Mircse Dénes.²⁵⁴
- Főhadnagy: Cseh Sándor²⁵⁵, Pap Károly, Józsa Dani²⁵⁶, Vass Pál.²⁵⁷
- Hadnagy: Csath Lajos, Klein Lajos²⁵⁸, Nagy Károly²⁵⁹, Hegyesi István.²⁶⁰
- Bánffy János kinevezése őrnagynak és zászlóaljparancsnoknak a 11. honvédszászlóaljhoz. (november 9)²⁶¹

253 Vagyontalan nemesi származású, magyar (1810–1886). 1826-tól közvitész, 1848-tól főhadnagy a 62. gyalogezerednél. *Bona*, 1987. 120. p.

254 Kisbirtokos nemesi származású, székely (1811–1864). 1842-től hadfi, 1848-tól százados a 15. határőrezredben. *Bona*, 1988. 416–417. p.

255 Birtokos nemesi származású, székely (1805–1880). *Bona*, 1987. 123–124. p.

256 Józsa Dániel. Székely, római katolikus. 1836-tól hadfi, majd 1846-tól hadnagy a 14. határőrezredben. *Bona*, 1988. 293–294. p.

257 Vass Pál. (1797–1859) Magyar, református. Kilépett főhadnagy, 1813–1837 között az 51. gyalogezeredben szolgált. *Bona*, 1988. 633. p.

258 Polgári születésű (1820–1893). Kilépett őrmester, 1838–1843 között az 51. gyalogezeredben szolgált. *Bona*, 1988. 315–316. p.

259 Magyar, református. 1839-től hadfi a 17. majd őrmester a 15. határőrezredben. *Bona*, 1988. 430. p.

260 Magyar, református. Császári és királyi hadnagy. *Bona*, 1988. 256. p., ONHT. 4999., *Ellenőr*, 85. sz., 1848. szeptember 29.

261 ONHT. 8301., 8303.